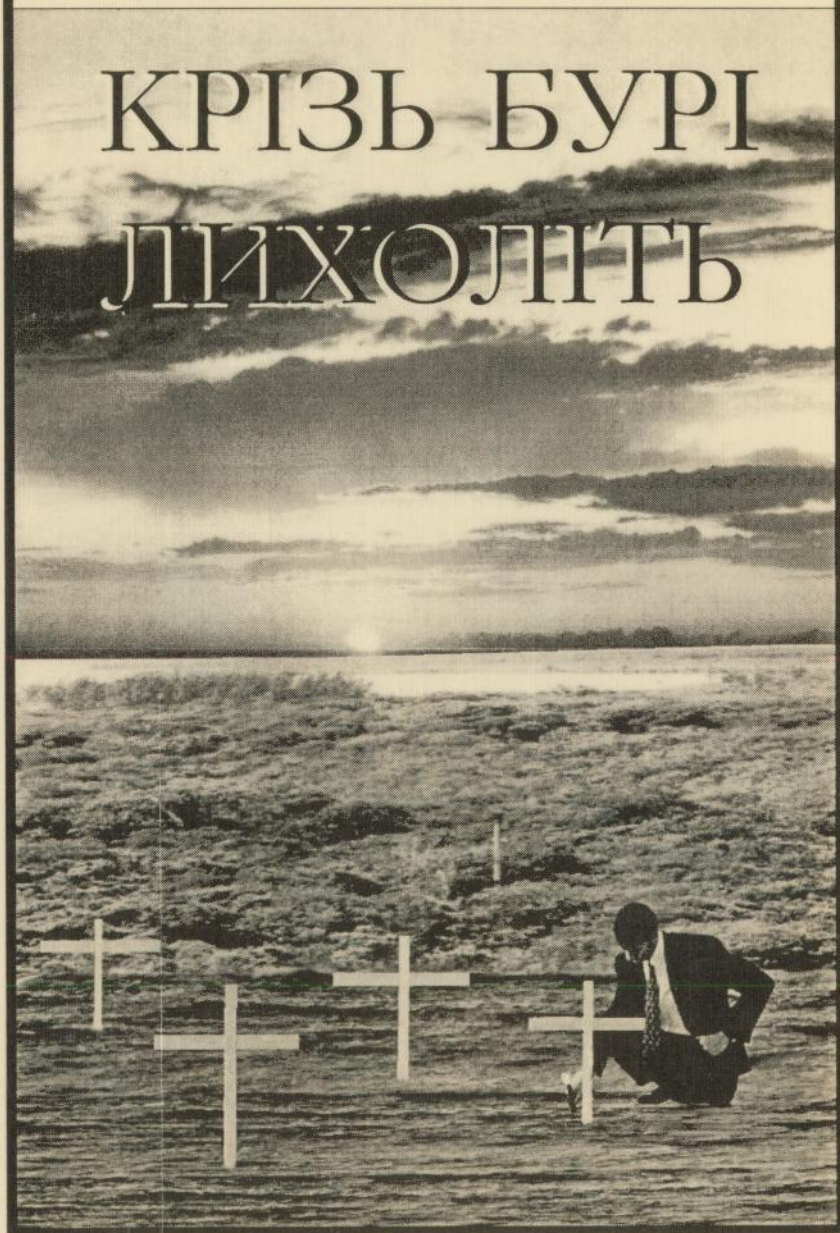

Микола П. Куделя

КРІЗЬ БУРІ ЛИХОЛІТЬ

MYKOLA P. KUDELA

Pseudonym INVINCIBLE

THROUGH STORMS OF LIFETIME PAIN
memoirs

Foreword by

Dr. Nadia Mysechko-Karkoc

“STYR” Publishing Co.
Minneapolis, MN
1999
printed in USA

МИКОЛА П. КУДЕЛЯ - НЕДОБИТИЙ

КРІЗЬ БУРІ ЛИХОЛІТЬ
СПОГАДИ

З передмовою

Д-р Надії Мисечко-Каркоць

Видавництво "СТІР"
Видано коштом Союзу Ветеранів
Визвольних Змагань УНР

I

Союз Ветеранів Українського Резистансу СВУР
Ст. Паул, Міннеаполіс, МН. США

1999

Обмежений наклад
Limited distribution

Упорядкувала
Д-р Надія Мисечко-Каркоць
Compiled & Edited by
Dr. Nadia Mysechko-Karkoc

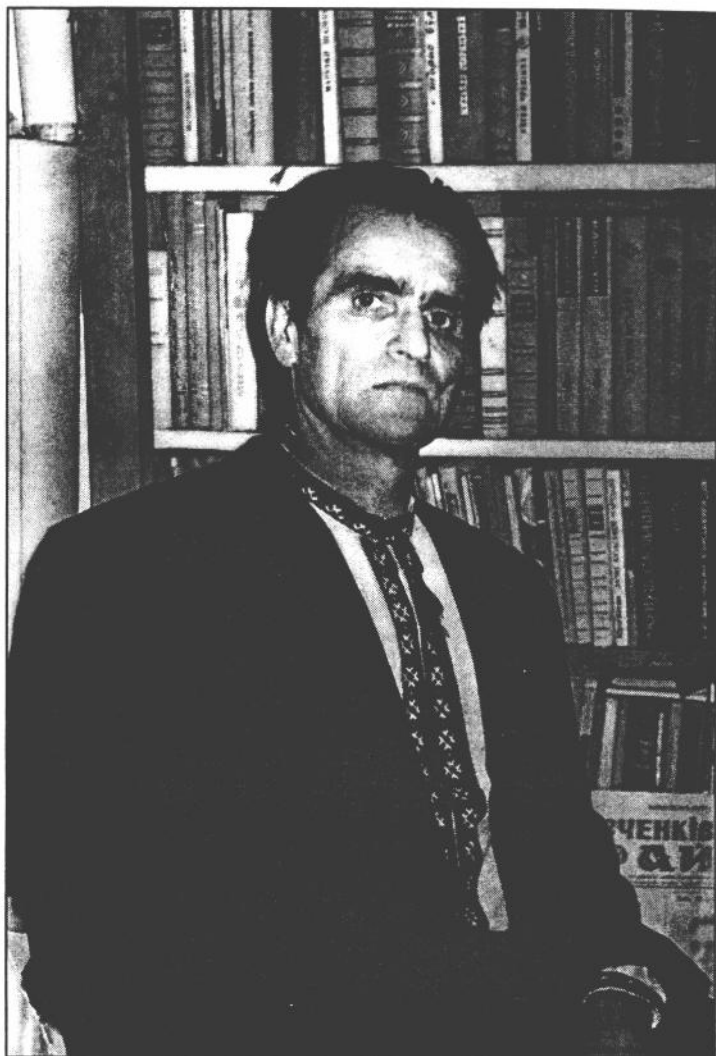
Обкладинка
Джан Айш
Cover by
John Eisch

Технічно-комп'ютерне оформлення
Джан і Наталка Айш
Computer technical support
John and Natalka Eisch

Висловлюємо щиру подяку
за поради й фахову допомогу
Зірці Гренджі-Донській
Редакція
Sincere gratitude to
Zirka Grendzha-Danska for her
professional expertise.

“Styr” Publishing Co.

Printed in USA

*Микола П. Куделя. Лауреат Премії
фонду Тараса Шевченка*

ПРИСВЯЧУЮ

Друзям моїм знаним і незнаним,
які полягли від братовбивчої
руки Каїнів у роки Другої
світової війни
Нехай ця скромна моя праця
Буде поставленою свічкою
За Їхні душі на невідомих могилах
На рідній землі.

Автор

ПЕРЕДМОВА

Шановний Читачу!

Книжка, яку Ти береш у свої руки, не є літературним твором. Вона відкриває перед Тобою іншу сторінку нашої історії з часу Другої світової війни - до краю болючу історію!... Ця історія - це є крик душі людини: послідовника Тараса Шевченка, борця за правду, за незалежність України, в'язня польських, советських тюрем, каторжника таборів Кулими й Сибіру.

У часі розстрілу в'язнів у луцькій тюрмі 23-го червня 1941 р. він залишився живим. То була Божа воля, що вбиті Друзі своїми тілами охоронили його від смерти, щоб у майбутньому він розказав про них.

Автор книжки боліє й тим, що уже минає півстоліття, а ту криваву істину старанно прикривається вуалькою давнини від нашого суспільства, а може й свого сумління. Пишеться лише про "визвольну боротьбу," бандерівської УПА, наче нічого іншого й не існувало.

Сьогодні, бажалося б, щоб того не було, але уже не завернемо того, що було вчора. Одначе сьогодні ми повинні залишити дійсну картину "визвольної боротьби," щоб не повторилось учорашнє - завтра!

Про тодішню боротьбу, дадуть свій осуд, і свої висновки майбутні історики, дослідники й аналітики.

Сьогодні метою автора є піднести із незнаних могил імена тих Друзів і Подруг, яким через сваволю й нечесну боротьбу було братньою рукою забрано життя...

Він уболіває і високо оцінює повстанців, які

у нерівній боротьбі, у дуже складних умовах, стояли в обороні свого народу. Опинившись у безвихідних обставинах вибирали смерть, - розривали себе гранатами, або пускали останню кулю у чоло, - так кінчали своє життя! Хто відповідатиме за таку стратегію боротьби? - Історія, дасть свій осуд!

Описані трагедії села Буянь й околиць проходили по всіх селах Волині!

І тому, свічка, яку ставить Лауреат Премії Фонду Тараса Шевченка Микола Куделя, нехай освітлює їх імена й буде вічним вогнем правди перед престолом Всевишнього, як світильник у майбутнє!

Д-р Надія Мисечко Каркоць.

Біль моєї душі

З болем серця пишу ці рядки, які потаємно гнітять мою душу більше пів століття, за ту ганьбу, сором, глум, потоптану честь не ворогами, а своїми катами, які називалися Служба Безпеки/СБ/ і Військова Польова Жандармерія/ВПЖ/.То вони коїли неймовірні злочини над своїм народом, не менші від німецьких гестапівців, советських кагебістів, а навіть їх перевищували своїми методами: сікти шомполами, бити киями, душити путами, кидати в криниці. І все те творилося під ім'ям Бандери, який був ізольований в кадеті Саксекгавзен і нічого не знав, що творить його підручний тотальний диктатор Микола Лебедь. Засліплений фанатизмом вождівства, він створив партійну армію на зразок більшовицького НКВД. І він винищував не тільки поляків та інших, але й усіх своїх політичних противників, зокрема членів матірної ОУН, очолюваної Коновальцем, яка на той час консолідувала всі національно-політичні сили, рухи в один визвольний фронт.

Ця чесна співпраця українства ніяк не сприймалася Лебедем і його агресивною клікою, їм цього не дозволяв їх тоталітарний "Коран," вони демагогічно твердили одне, що монополія влади в Україні належить тільки Бандері, так як Гітлеру в Німеччині, Сталіну в ССРСР.

Тиранічний сваволі Лебедея сприяло ще те, що ОУН, голова ПУН полк. Андрій Мельник, рівнож президент УНР в екзилі Андрій Лівницький і отаман Тарас Бульба-Боровець заборонили своїм

підлеглим озброєним повстанцям стріляти на бандерівців при нападі, щоб не було братовбивчої війни з надією, що саме життя і грядучі події навчать їх зійти з хибного шляху і вони об'єднаються з іншими.

Такого, на жаль, не сталося. Провокатори, на чолі з Лебедем, із шкіри пнулися підкорити всіх під партію Бандери шантажем, підступом, зрадою, різними провокаціями. Їм вдалося роззброїти без найменшого опертя і забрати слідувачі відділи Крем'янецький, Володимирський, Поліську Січ УПА Тараса Бульби-Боровця, які виконали наказ не стріляти на своїх. У цій кривавій акції, рука Каїна забрала життя багатьом чесним, добрим людям, щирим патріотам на різних урівнях інтелектуальних, організаційних і поважних господарів-селян, число яких один Господь знає. Зрештою, про цю трагедію яскраво написали у своїх спогадах Олег Штуль-Жданович-О.Шуляк "В ім'я правди," Тарас Бульба-Боровець у "Армія без Держави," Григорій Стецюк "Непоставлений Пам'ятник," Михайло Подворняк "Вітер з Волині," Максим Скорупський-Макс "У наступах і відступах," Михайло Каркоць-Вовк "Від Вороніжа до Легіону Самооборони," Василь Станиславів-Макух "Ліс приймає повстанців."

Були і є інші публікації на цю тему в діаспорі і в Україні. Багато є відомого, а ще більше невідомого, що коїв на Волині і Поліссі анархіст Лебедець, який нікого і нічого не признавав, усіх бив, а найбільше своїх. Такого сліпого розгулу під час німецької окупації в Галичині йому не дозволили робити.

Бити німців, значить помагати Сталіну скорше повернутися на Україну, запустити свій енкаведиський маховик смерті, вже відомий для народу з 1939-1941 років. Бандерівці дійсно рубали ту гілляку, на котрій сиділи. Наші провідні люди,

такі як Улас Самчук, Олег Ольжич, Олена Теліга та вся інтелігенція твердили, що німців є кому бити і вони згинуть без нашої “зайво-пролитої” крові. Нам треба зберігати свої сили, своє національне багатство так, як це роблять поляки, чехи й інші народи. Нам треба було використовувати німців під кожним оглядом і це в багатьох обставинах вдалося мати свою адміністрацію, свою поліцію, яка могла ізолювати ворогів України московських комуністів, польських шовіністів. Та сталося зовсім протилежне: ті найбільші вороги Української Нації повлазили в довір'я Лебеда і руками тих же самих українців винищували найкращих синів і дочок України, ідейних незламних патріотів. Через всякі провокації палили українські села, хутори, міста, пускали з димом прекрасні панські маєтки, найкращі історичні архітектурні будівлі, магазини та млини. Все це горіло на наших очах.

За офіційними даними ця непотрібна нам війна з німцями забрала п'ять тисяч найкращих наших юнаків, деяких я добре знав особисто ще з польської в'язниці та советського підпілля. Всі вони віддали своє молоде життя не у своїй війні, не в своїй революції, а в бунті, який інспірували добре вишколені агенти Судоплатова. У Москві із цього страшного видовища тільки руки потирали, як їм легко вдається плюндрувати Україну і винищувати своїх небезпечних ворогів-Українських Націоналістів,-таки їх руками.

Дехто у свій час висловлював думку, що якби Бандера не був ізольований, він би не дозволив такої руїни, а керувався б більш логічно, більш виваженою тактикою боротьби. Будучи на волі, не засудив методів боротьби свого заступника, коли спритним чекістам в особі Судоплатова / Валюха/ вдалось обманути провідника полк. Євгена Коновальця, що, замість грошей-золота зібраних

на Фонд Організації, вручив йому пекельну бомбу. Нема сумніву, що таким "Валюхам" з Кремля було на багато легше проникнути в структуру партії Бандери і знайти спільну мову з такими фанатиками як Лебеді і Стецьки. Москва заплянувала винищувати всіми способами українську генерацію, сформовану на високому національному дусі революції на західних землях України після Першої світової війни.

Тільки подумати: Лебедь змобілізував більше "сто-тисячну армію" УПА, яку навіть елементарно не міг забезпечити зброєю, одягом, харчами, медикаментами. Вся ця армія мусіла терпіти, переживати особливі складності, які годі уявити і коли комусь вдалося втекти додому, СБ не тільки їх розстрілювала як дезертирів, але і їхні сім'ї. А як червона орда заняла Полісся, то великий "герой" Микола Лебедь-Рубан з своєю верхівкою та катами СБ, як трус- дезертир, втік на Захід. І за кордоном ніхто його не покарав за зраду своєї "армії", свого народу. Мало того - посварився із С. Бандерою, створив ще одну, третю ОУН/з/ так звану "Двійкарів". Це не пасквіль, а наша сумна трагічна історія. Тут доречно покликатися на документи одного поміркованого бандерівця Олексі Новака. У його праці "УПА". Сторінки історії, Роздуми, "Рівне - 1992 р. на 20-тій сторінці" він пише: "Маріонетковий уряд УРСР у вересні 1944 р. оголосив амністію всім тим бійцям УПА, які прийдуть в НКВС з повинною і зголосяться служити в Червоній Армії. Потім надійшли ще чотири звернення /останнє в середині листопада 1945 р./ Ці заходи більшовиків принесли їм певні позитивні висліди і близько 55 тисяч повстанців здалися на милість переможцям. Проте значна частина УПА продовжувала боротьбу."

Отже відомо, що тих нещасних 55 тисяч

чекали розстріли, суди, табори Воркути, Колими, а найбільше їх направляли у штрафні батальйони невідготовлених на фронт на гарматне м'ясо і вони гинули під гусеницями німецьких танків.

Дуже прикро і жаль, що і до нині різні Олекси Новаки висвітлюють події неправдиво, як на сторінках 32 і 33 вище згаданої праці він пише: " В лютому 1940-го року прихильники Бандери, який вийшов з тюрми після розвалу Польщі, скликали у Кракові нараду провідних діячів організації. У т. зв. "Акті з дня 10-го лютого 1940 року", засуджувалася діяльність ПУН, очолюваний А. Мельником, який явно вів ОУН у провалля союзом з гітлерівською Німеччиною. Кермо ОУН передано в руки С. Бандери і його однодумців / Стецька, Шухевича, Лебеда/, ця далеко не ординарна подія в історії ОУН дістала назву " Бунт Молодих".

"З часом історія підтвердила, що антигітлерівські тенденції політики бандерівців мали рацію, хоч це привело до розколу ОУН на дві фракції - революційну бандерівську і угодовську мельниківську."

Тут хочеться кричати на весь голос: явно-очевидна брехня! Не мельниківці, а бандерівці були угодовцями - попихачами гітлерівської Німеччини. Штаб німецького "вермахту" так уміло використовував Бандеру, Стецька, Шухевича, Лебеда та всю їхню братію і доїли їх, як Сидорову козу. Спершу було дозволено вишколити два батальйони війська з найкращих бойовиків оунівців: перший "Нахтігаль" під командою Шухевича, а другий під назвою "Ройлянд", під командою Побігушого. Одягнули їх в німецьке обмундировання, дали першокласну зброю і ті вояки Бандери, разом з німецькою армією, йшли в передових лініях фронту і, при допомозі технічних

засобів - гучномовців, листівок-рідною українською мовою зверталися до бійців Червоної армії, здаватися в полон не воювати за ката Сталіна та за колгоспи. І дійсно червоноармійці й офіцери масово здавалися у полон, полками, дивізіями, навіть здалася ціла армія Власова, в якій переважно були самі українці. Потім цих полонених німці виморили голодом і холодом по таборах смерті. В тому без сумніву заслуга бандерівців.

В той же самий час, німецькі офіцери на чолі з Гансом Кохом привезли у своїх легкових автах до Львова Яролава Стецька і його компанію, який 30-го червня 1941-го року через радіо виголосив "Акт проголошення Української Держави". Той офіційний ганебний акт надрукувала газета "Самостійна Україна" /рік 1-ий ч. 3. Станиславів 10-го липня 1941 року. Цитую третій пункт цього "історичного" документа/:

"Нова Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Великою Німеччиною, що під проводом свого Вождя Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі і світі та допомагає Українському Народові визволитися з-під московської окупації.

Українська Національна Революційна Армія, що твориться на українській землі, боротиметься далі з Союзною Німецькою Армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий лад у цілому світі. Хай живе провідник Організації Українських Націоналістів й Українського Народу Степан Бандера! Слава Україні!"

Цього третього пункту ви не побачите ніде в бандерівських виданнях ні в Україні, ні поза її межами. Дійсно сором і ганьба за таке безглуздя "

Бунту Молодих”.

Всетаки виникає закономірне питання хто ж був насправді угодовцем чи Улас Самчук, Олена Теліга, та сотні інших, які нелегально ногами пробиралися на Зов Києва? Чи ті, які перепливали через Сян, Буг, минаючи всі перехрестя, які заблюкувала СБ всім, хто повертав на рідну Землю? Чи оті Стецьки, які за згодою німців проголошували згаданий ганебний “Акт”, на якому в залі був присутній офіцер вищого рангу Німецької Армії, Ганс Кох і який офіційно вітав збори від німецького уряду. Вслід за цим було видруковано відозви за підписом “генерала-лейтенанта” Івана Климкова-Легенди, в яких тепло вітали німецьку Армію як союзницю і фюрера Гітлера.

Аналогічні проголошення “Самостійної” були по селах, людей зганяли до читальні “Просвіти”, де їм говорили, що існує “український уряд”, а його головою є пан Ярослав Стецько.

Звіт із Національних Зборів

Дня 30-го червня 1941-го року о годині 3-ій по обіді в залі матірнього товариства “Просвіта” у Львові відбулися Великі Збори українців Західних Земель України, на яких проголошено Самостійність “Української Державности” і покликано перше крайове правління на чолі з Ярославом Стецьком, -він є заступником

провідника Організації Українських Націоналістів! Збори пройшли серед небувалого одушевлення.

Збори відкрив промовою заступник провідника ОУН Ярослав Стецько, передав привіт провідника ОУН Степана Бандери, візвав віддати честь борцям за волю України і відчитав урочистий акт проголошення Української Держави. Всі присутні бурею оплесків із сльозми радості вітали святочно цю велику історичну хвилину та потім відспівали Національний Гімн.

Отець д-р Гриньох, довголітній душпастир українського студентства, а тепер польовий духовник Українського Національного Легіону Степана Бандери, виступив у сірім вояцькім мундирі - передав привіт від команданта легіону сотника Романа Шухевича і всіх українців вояків, котрі присягли віддати Україні свою кров і своє життя!

Опісля говорив делегат Краєвого Проводу Організації Українських Націоналістів, підкреслював зокрема жертвенну боротьбу цілої великої підпільної армії ОУН, яка положила безконечні жертви та бореться далше, - а там, де вже ситуація дозволяє, стає до безпосереднього державного будівництва.

Опісля відчитано перший декрет провідника ОУН Степана Бандери про покликання Краєвого Правління західних областей України з головою Ярославом Стецьком на чолі - до часу створення центральної влади у Києві.

Отець митрат Сліпий привітав Збори в імені Митрополита Андрея Шептицького, заявляючи, що Митрополит вітає цілим серцем і цілою душею цей великий історичний почин проголошення Української Державности та взиває всіх вірних, весь народ, стати негайно до праці до цього великого діла.

Усі промови пройшли серед бурі оплесків і проявів найбільшого ентузіазму. Збори вислали, як вислів почувань усього українського громадянства, привіт провідникові ОУН Степанові Бандері, привіт творцеві і вождеві великої Німеччини Адольфові Гітлерові, привіт славній німецькій непереможній Армії, привіт митрополитові Андрееві, привіт усім борцям за волю України.

Делегат провідника ОУН та всі присутні вітали зокрема дуже гарячо й широко присутніх на зборах старшин німецької армії Представник німецької Армії, бувший полк. УГА, професор Кох привітав також присутніх і закликав до праці та як- найтіснішої співпраці з німецькою армією під проводом великого вождя німецького народу Адольфа Гітлера. Збори закінчено відспіванням Національного Гімну.

“Зборівські Вісті” ч. 1, 31 липня 1941 р.

Таке привітання є також і в “Жовківських Вістях” - з тією різницею, що на першому місці був привіт Гітлерові, на другому Привіт німецькій армії, а привіт Бандері на третьому місці.

Тільки згадаймо, що ні один із співтворців акту 30-го червня 1941 року не хоче подати автентичного тексту того акту. Члени уряду Стецька подають його склад відмінно, завжди неповний, відповідно до свого сьогоднішнього наставлення до дійових осіб. Таких прикладів надто багато. Перед очима читачів повстає фальшивий образ подій.

На мою скромну думку і в нашому публічному житті повинна б мати своє значення засада св. Героніма, що: “хоч би поданням правди мала прийти образа, то це краще, ніж щоб правда

була затаєна” /Новий Літопис ч. 1, рік 1-ий жовтень - грудень 1961 стор. 6 /.

Це дійсно ганебний акт, він був вихваткою “Пилипа з конопель”,це є продукт чужий, імпортований з Москви й Берліна, він є соромом з етичних міркувань в історії партій та їх провідників, які допустилися таких фальсифікацій. Ці люди були слабі політично логічно і стилістично, неспроможні були стати на висоті державної думки.

Так держави ніхто не будував і не збудує, все руйнували самі і самі вбивали своїх найкращих патріотів.

Розповідь Семена Говдія

Семен був культурною освіченою людиною, працівником Луцької повітової “Просвіти” до її закриття. Журналіст, кореспондент з Волині до львівських часописів “Новий Час”, “Наш Прапор”, “Громадський Голос” та інших періодичних видань.

Рятуючися від енкаведистів і луцької тюрми, йому вдається із знайомою родиною сусіда німця у січні 1940 року виїхати за Буг, залишивши дружину і малих дітей. На початку війни 1941 р. він повертається у свою Кучкарівку, закінчує Духовну Семіна-рію, єпископ Полікарп висвячує його на священика з наданням йому парафії в нашому селі Буяні. Парафіяни були дуже щасливі, що мають такого отця, але коли бандерівці рознюхали, що він не поділяє їхніх поглядів, готуються його вбити. Про цю затію довідався

господар від свого племінника Григорія Наука, в якого отець був на квартирі і о. Семен непомітно втікає з села Буянь. У своїх автобіографічних спогадах він пише:

- Страшно було в час війни. Мені доводилось власними очима побачити братовбивчу боротьбу між тодішніми верховодами з ОУН-б, та ОУН-м. Судила мені доля бачити те страхіття, що творилося над берегами Буга й Солокії, бачити й знати, як добропорядні молоді душі, гнані недолею з рідної сторони, повертаючися гинули від сліпої безрозсудливої боротьби за впливи, як лилася невинна кров у пісках Рави-Руського суходолу, через який вергалися з вигнання здорові молоді люди. Там спочиває багато сотень тих, що не змогли рішитися промовити: "Хай живе Бандера!". Багато лишилося могил на березі річки Солокії і Бугу, сось, як під час татарщини..!"

Неодноразово мені розповідав отець Семен Говдій, як тільки почалася війна, що він зібрався додому на "зелено," - як говорили в той час, - тобто без ніяких документів перейти Буг. Їх зібралося п'ять вигнанців, дійшли до терену Рави-Руської. Їх затримують бандерівці з домаганям підписати декларацію вірності "вождю України Бандері". Ніякі оправдання, що ми не є ні "б" ні "м", позапартійні, аполітичні просвітяни, - нічого не помагало. "Охоронці" категорично заборонили перехід кордону із застереженням, що коли вони вдадуться до самовільного переходу, будуть постріляні. Це була вкрай небезпечна ситуація. Ми були змушені добиратися до Грубешова з надією, що там вдасться перескочити ці заслони, але ж і тут те саме, ті вимоги, ті погрози. На щастя у нього була адреса доброго товариша, який жив у місті. Він до нього звернувся за порадою. Цей добродій сказав, що "з дурнями не майте до діла, почекайте

до вечора, я вас переведу на той бік Буга". Так і було.

Як стало пізніше відомо із достовірних джерел, в той саме час були очевидні свідки, які бачили, стрічали на Раво-Руськім плацдармі /місце боротьби/групу членів ОУН-м, на чолі якої був мені знайомий Євген Шульга із села Жидичина, Ігор Шубський із Крем'янецьчини, які попали в руки СБ і слід по них пропав, ніхто не знав місця їх могил. "Українське Слово" ч.49 за 10-го грудня 1998 року помістило статтю п.н. "У пам'ять друзів /Ігор Шубський та його група/"автор Василь Олійник пише:

- Мати Ігоря рішила пройти шляхом групи провести розшуки за сином. Групу чотирьох багато людей пам'ятало у селах кудюю вони йшли. Так незнаний шлях привів матір до села Сушно, близько м. Радехова. Розповідь людей: "Групу 19-го липня 1941 року затримано й знищено братами по крові. Сільські люди, поважаючи Божі заповіді, провели в останню хресну дорогу друзів. Похоронили на сільському цвинтарі, поставили дубовий хрест. Щойно у 1990 році місцевий скульптор на власний кошт збудував пам'ятник Поляглим Похідної Групи. 11-го жовтня 1998 року у Крем'янці відбулося урочисте посв'ячення пам'ятної дошки, увічнення сина України."

Особливо за такими провідними членами ОУН полювали Каїни - братовбивці, вони аж у Житомирі наздогнали членів головного Проводу ПУН Миколу Сціборського і Омеляна Сеника Грибівського, які загинули серед білого дня на вулиці міста.

Після трагедії в Житомирі члени ОУН старшого покоління зрозуміли, що ворогам України - Москві так само, як і німцям, вдалося розколоти монолітню Організацію Українських

Націоналістів, керовану Коновальцем і Мельником. Москві єдність українського народу була найбільшою небезпекою в її імперіялістичній політиці, яка віками різними способами вносила розбрат між рабами і ними управляла, над ними панувала і їм це завжди вдавалося. Вдалося і на цей раз.

У проводі ПУН був Ріхард Ярій, який обіймав посаду зв'язкового поміж ОУН і німецькою військовою розвідкою. Згідно інформацій, він був агентом кількох чужих спецслужб, в тому числі й Москви. Йому вдалося переконати Бандеру стати вождем ОУН. Детальніші інформації про діяльність Ярого подає проф. Володимир Косик у своїй книжці, яка вийшла нещодавно у Львові.

Те що масово простий люд ішов за бандерівцями, - всіх бити і все палити, немає дива. Маса завжди із захопленням сприймає видовище, не вникаючи в його сутність і наслідків. Навіть Великий Кобзар застерігав: "А на громаду хоч наплюй! Вона капусти голова, а в тім, як знаєш пане-брате, не дурень, сам собі міркуй."

Історію кожного народу творять освічені, далекозорі стратеги, вожді, і незламні патріотичні герої. Неосвіченість породжує сліпу жорстокість, як пише "Історія Русові" Меншіков був зовсім неграмотний, неосвічений і це йому дозволяло чинити нечувані мордування в Батурині, низати на штики грудних дітей, четвертувати, колесувати, саджати на налі, палити, топити старого і малого.

Така неосвіченість переважала в бандерівському таборі, де ті запальні сільські малограмотні хлопці в силу обставин ставали командирами районних, обласних структур. Наприклад мені добре знаний "Залісний" Фанась Ковальчук. Він був провідником обласного СБ,

мені знаний із сусіднього села Литва /тепер Сарнівка/, мав пару кляс сільської початкової школи, за Польщі не передплачував, не читав ніякої газети, журналу, не був членом “Просвіти”, бо такої не було в його селі, взагалі не займався самоосвітою, як інші молоді люди в той час. 1940-му році, коли енкаведисти полювали за підпіллям, він, як син багатого батька, був зв'язаний з ОУН. Теж опинився на нелегальнім становищі. Коли прийшли німці, він стає комендантом поліції в Торчині. Будучи по своїй вдачі запальчивим, енергійним, вибивається на високий щабель СБ, щоб чинити розправи, виносити й виконувати смертні вироки багатьом невинним людям, зокрема мельниківцям. Таким, як відомий заслужений командир Січі УПА на Волині Сосенко /Антонюк Профір/, якого розстріляли тільки за те, що йому вдалося придбати у відступаючих німців зброї для багатьох стрільців УПА, яких Лебедь мобілізував. Замість винагородити Сосенка, то його розстріляли за зв'язки з німцями і то в той час, коли німці уже лишали окупацію українських земель перед наступом советської армії. Треба було давно розстріляти Стецька, Лебеда-Рубана як вони виголошували “здвицію”-вітання фюреру Адольфу Гітлеру і націонал-соціалістичній великій Німеччині, з якою разом будували “Самостійну Україну”. Скоро забули свої гріхи, коротка пам'ять.

Тут не можна оминати одного архівного документу, який надрукований у книжці: Петро Содоль, “Українська Повстанча Армія 1943-49”. Довідник. Пролог Нью-Йорк 1944-го року, бібліотека Прологу і Сучасности ч. 194. у розділі “Керівництво воюючої України” на сторінці 87, написано /повністю цитую/:

Ковальчук Панас /Залісний, Петро, Яшко нар. 1913-го р. в селі Білосток Луцького р-ну Волинської області. Загинув 4-го березня 1949-го р. к. с. Хорохорин, Луцького р-ну Волинської області, ширший життепис невідомий, син заможних селян, член ОУН, окружний референт СБ Володимир-Волинщини 1941-43, обласний референт СБ Волинської області 1943-44, крайовий референт СБ Західного краю " Дніпро" 1944-48, керівник СБ ПЗУЗ 1948-49, загинув у кривці оточений спецвідділом МВД".

Цей документ свідчить багато такого, чого я навіть не уявляв. З такою освітою, як мав Панас, - бувший командант поліції Торчинського району 1941-42 року, якого я добре знав, який завжди більше керувався своїми вродженими емоціями аніж логікою і міг вибитися, так, просто мовити, майже міністерського крісла? Цікаві не звідані діла людські! Найбільше дивує та обставина, що маючи такий хист підніматися по шаблях своєї роботи, чому було не очолити сотню, курінь, УПА і на полі боротьби здобувати невмирущої слави історії.

І чому було не відступати з УПА в Галичину, Карпати де була основна сила, яка продовжувала змаг ще довгі роки, а не скриватися по кривках свого села та відомого села Хорохорина за Торчином, де і загинув. А ховався довгенько, майже п'ять років. Пам'ятаю такий епізод: Коли 7-го серпня 1947-го року я попав у руки кагебістів і в Торчині зробив спробу втечі і був скошений автоматами в ноги, мене кагебісти внесли у будинок кагебе і розмовляли між собою: "Каво спаймалі, неужелі "Залісного?", а хтось із них відповідає: "Да нет, это какая мелкая рыба..."

Як у Торчині обирали команданта поліції Панаса Ковальчука /Залісноно/

При кінці червня, коли було проголошено Ярославом Стецьком “Акт Української Держави у Львові”, в перших днях липня 1941-го року до мене приїхав на ровері Іван Бандач /псевдо: Залізник/, який щойно вийшов з підпілля. За більшовицької окупації і до мого арешту 15 вересня 1940 року, був моїм зв'язковим, коли я очолював станичного ОУН у своєму селі.

Іван сповістив мене, щоб я скоренько одягався і був негайно в Торчині для організації Районної Управи і поліції. Збір всіх підпільників і членів ОУН буде в оселі Миколи Пенька, що жив у центрі міста.

Коли я прибув у Торчин, у помешканні Пеньків застав коло 20-ть молодих енергійних, бойових, хлопців. Це переважно були недавні “підпільники,” яким вдалося зберегти своє життя від облав енкаведе. Пам'ятаю, були там три брати Куліші з села Садова, один з них мав псевдо “Гарячий”; було кілька хлопців із села Литва /тепер Сарнівка/, між ними Панас Ковальчук /Залісний/, який вів себе дуже зухвало; із села Боратин /тепер Веселе/ Яків Римарчук, Лукаш Павлюк, Степан Лень; із села Білосток Антон Конвалюк; із села Городині Володимир Іванов /Похмурий/; із села Буяні Іван Бандач, /Залізник/, Петро Ксензук і автор цих рядків; були ще й інші мені не знайомі.

Мати Миколи Пенька, який теж був у підпіллі, напекла яєшні, ми перекусили і по короткій нараді рушили гуртом до торчинської середньої школи. Там засідав командант похідної німецької армії, якого обов'язком було організувати місцеву адміністративну владу з українців, зокрема Районну Управу та поліцію.

Коли ми зайшли в кабінет, німець весело підвівся, декого з хлопців поплескав по плечах і сказав: "Гут поліцай"! і показав на мужчину старших років, який сидів побіч нього: "Це буде ваш командант, ідіть з ним, шукайте приміщення, дістанете зброю і приступите до праці". Тільки ми вийшли на двір, виявляється, що німець назначив командантом районної торчинської поліції дуже розумну, толерантну, поважну людину - це був колишній офіцер армії УНР 1917-20 років Клим Зінчук із села Хорохорин недалеко Торчина.

І тут почалося: Пан Ковальчук - Залісний розшарівся він і природно був червоного кров'яного вигляду, - мав грубі губи малинового відтінку, з-під них виблискував золотий зуб. Він час до часу стулював свої уста і при такій позі вигляд його цілком мінявся. Він перший звернувся до Зінчука:

- Ви, пане, є членом Організації Українських Націоналістів?

- Так, миленькі хлопчики, я є націоналістом-патріотом України ще з 1917-го року, - поважно відповів Клим Зінчук.

- Нас не цікавить сімнадцятий, а тепер. Чи ви знаєте декалог, десять заповідей ОУН? Яка перша заповідь? Кажіть! Вже підвищеним тоном кричить "Залісний".

Тут у розмову вмішався "Горячий":

- Ви знаєте, що проголошена "Самостійна Україна", якої вождем є Степан Бандера і владу в якій мають право обіймати тільки ті, які були у підпіллі і члени ОУН! Ми вже маємо свого випробуваного команданта поліції, - показує рукою на "Залісного", - а ви йдіть додому і сидіть тихо, як сиділи за советської влади. Коли схочете поскаржитися німцеві, то ми будемо розмовляти з вами не словами, а от чим! - В той мент піднімає

полу піджака і показує за ремінем на пістоль-дев'ятку.

Прикро мені було дивитися на таку поведінку “бунту молодих”, з якою неповагою ставилися до старших чесних людей. Запам'яталися від тоді мені слова Зінчука:

“Дороженькі діти мої! Не піду я скаржитися до німця, а вам бажаю успіху. Скажу одне, щоб ви мої слова згадали: не так будується Україна, таким методом ви самі себе загубите.”

Того дня при моїй участі було створено “Районну Управу,” головою якої став Антон Конвалюк; секретарем ті ж хлопці назначили мене; командантом поліції став Панас Ковальчук / Залісний/, заступником команданта поліції назначений Яків Римарчук. Так було заздалегідь заплановано отими “героями”.

Пішов я на кілька днів до Торчина і побачив все нелюдське в тій “Районній Управі” і на поліції, як молотили жидів, щоб признавались де заховали золото і багато іншого. Я не сприйняв цього своїм нутром, плюнув на все - сказав, щоб там і духу мого не було у тому крузі. А в мене була сильна воля, як сказав так мусіло бути.

Як все було спочатку

Пишу про те, що пережив із свого оточення, свого села, району, області, того страшного лихоліття нашої історії, яке було в час розбою Другої світової війни.

Нехай мені ніхто не дорікає якогось загумінкового однопартійного світогляду, політичних течій, рухів, обумовлених ситуацією часу. Я ціле своє життя шукав єдиної правди, яка є вічна на світі. Може я був стопроцентним бандерівцем, хотів боротися за волю України, бути безпощадним до ворогів мого народу, до катів, які віками нищили все українське і в першу чергу нищили інтелігенцію - мозок України.

І коли сталося таке, що логічно розум не сприймав, не хотілося вірити в те, що під іменем Бандери вбивають мельниківців, найбільших патріотів-націоналістів, вбивають ті ж самі націоналісти, які звать себе бандерівцями. Кожному свідомому українцеві було ясно, що це робота Москви, якій так ловко вдалося пролізти в ряди Бандери та їхніми Каїновими братовбивчими руками знищувати найкращих людей революціонерів самостійників. Хто заперече цьому, той є свідомим чи несвідомим злочинцем свого народу. Це було божевілля, яке годі уявити людським розумом.

1932-го року, я, Левко Куделя і Арйон Поліщук стали членами ОУН. Ми примкнули до старших вихованців наших, Василя Приступи і Якова Новосада, які були членами УВО / Українська Військова Організація/ ще до створення ОУН 1929-го року. Наша п'ятка, бо в селі не дозволялося мати більше членів організації, була дуже законспірована. Про це не смів знати найближчий приятель, батько, мати, сестра, ніхто

з найближчої родини.

Метою нашої організації було виховання молоді в національному дусі, передплачувати газети, журнали патріотичного спрямування, читати книжки історичних Визвольних Змагань, Кобзаря Тараса Шевченка, взагалі унапрямлювати єдність всіх політичних партій, які були на той час. Уважали найголовнішим поборювати комуно-більшовицькі впливи так званого "Сельроб", яким захоплювалося чимало несвідомих людей, які вірили пропаганді КПЗУ /Комуністична Партія Західної України/, що советська влада принесе їм рай на землі.

З-поміж нас п'ятьох членів ОУН найбільше відрізнявся Яків Новосад. Він своїм фанатизмом порушував не раз конспіративні засади, що призводило до полеміки між нами. Як мені відомо, він очолював підрайон Організації, йому підлягало кілька станичних, в тому числі і я. Під час подій в Закарпатській Україні, коли була проголошена незалежна держава, не знаю чи то з наказу згори, чи то з власної ініціативи наш підрайоновий Яків скликав своїх підлеглих на військовий вишкіл. В таких випадках я був обережний і задалегідь зробив собі маску із мішкового паперу кольору шкіри. Однієї ночі на безлюдному полі усічівського пана Сачевського зібралось понад 50 членів ОУН. Маску я прикріпив до обличчя, шапку на голову і в такому виді з'явився на збір - вишкіл.

Незадовго після цих вправ всі, хто був на вишколі, були арештовані польською поліцією осінню 1938-го року. Хлопці сипали один одного. Мене врятувала маска - сипачі не впізнали, хоча пізніше у березні 1939-го року я теж був арештований на підставі підозріння доносів "сищиків," /донощиків/. Коли я витримав катування на дефензиви, а головне, що ніхто мене не ставив

на очну ставку, через дев'ять тижнів слідства мене випустили на волю.

Яків Новосад був засуджений на шість років ув'язнення, рядових членів засуджували на два роки і менше, інших пускали але вони були під наглядом поліції /завішення/, що мав і Левко Куделя на два роки. Як вибухла війна 1-го вересня 1939-го року, Гітлер напав на Польщу і всі в'язні по всіх в'язницях Польщі були звільнені на волю. Їх воля була дуже куца, бо з приходом совітів НКВД почало полювання і всі, хто був засуджений за ОУН польським судом, пішли в підпілля. І в нашому селі було десять підпільників, в тому числі одна жінка Ліда Штрупель, яка втопилась із своїм чоловіком Леонтиєм у хвилях Бугу, як їх чимала група переходила кордон в літку 1940го року.

Мені приходилося ночами не спати піклуватися своїми молодими енергійними хлопцями і тими, які направлялися по зв'язку з інших сіл. Наприклад, у селі Садові було коло 20 підпільних, треба було для них підшукати відповідні місця у добрих надійних людей, наражаючи себе і всіх на небезпеку. Очолюючи станичного, в мене був зв'язковим Іван Бандач /Залізник/, дуже енергійний героїчний юнак, про якого буде дальше багато згадок у моєму пережитому.

Отримую часто від нього "грипси" /секретні листи/ зверху, де вимагалось негайно подати списки воєнно зобов'язаних, хто служив в царській армії, хто в армії УНР, хто в польській, їх військовий ступінь і тих, яким сповнилося 20 років. Треба було подавати ім'я, прізвище і рік народження всіх. Такі списки, як не дивно, вимагалися подавати неодноразово, крім цього ще вимагалось

подавати дані розвідувального характеру. Із районного центру треба було подати, скільки енкаведистів міліції, яке їх озброєння, чи вони переміщуються, яка армія, її кількість, яке озброєння.

Вся ця метушня насторожувала загадочними подіями, ніхто не знав, що Бандера готує на західніх землях України зрив проти більшовиків, ніхто не знав з нас членів ОУН, що стався розкол в Організації, що нами керують авантюристи, які зрадили Коновальця й Мельника і їхньому досвідові з часів Визвольних Змагань та з часу Закарпаття. Ніхто не знав, не передбачав, що повстане брат на брата і Україна купатиметься у власній крові.

16-го серпня 1940-го року загін похідної групи бойовиків підпілля численністю 50 осіб, в тому числі дві дівчини, йшли до Буга переходити кордон. Тієї ночі я їх зустрічав у домовленому місці Тернецького шляху - урочища Сіножать. Тут було моє велике здивування, коли до мене підійшов Яків Новосад і заявив, що він іде за кордон і свою функцію підрайонного передає мені. Тут на скору руку знайомлюся з адміністративним тереном підлеглих сіл: Буяні, Усічі, Боратин, Городині і Баїв. Дає мені пароль /кличку/ зв'язку, тисне руку, обнімає і зникає в сутінках ночі, доганяючи своїх друзів - побратимів, які військовим маршем прямували на Захід.

Для мене це було велике навантаження, адже я не був вільним козаком, як вимагали обставини. В мене була дружина з двохмісячною грудною донею Вірою, яким теж треба було приділяти належну увагу, хоча моя дружина мені надто співчувала і допомагала, але крім того ще було і якесь господарство.

15-го вересня в неділю 1940-го року, я підступно був арештований енкаведистами і

запроторений в луцьку тюрму №1.

23-го червня 1941-го року, на другий день війни, енкаведисти-кати вивели чотири тисячі в'язнів на тюремне подвір'я і всіх висікли кулеметами, розривали гранатами. Я остався живий під трупами.

Як я став “Недобитий”

Повернувшись додому, трошки очуняв, час був насичений грядучими подіями, йшла страшна запекла війна. Незабаром повернулися із німецького полону мої друзі Левко Куделя й Арйон Поліщук, які були мобілізовані в польську армію в 1939-му році. Було нас четверо старих членів ОУН, в тому числі Василь Приступа, який оцілів не зазнавши ніяких переслідувань ні від польської поліції ні від енкаведистів, завдяки його вмій конспірації. Він жив самотний на квартирі у польської сім'ї Паздзерських і ніхто з ворогів не міг підозрівати його в приналежності до ОУН, а насправді він був нашим провідником, поміркованим холодним, недаром дали йому і псевдо “Холодний”. Нашу тактику і критику щодо бандерівської фістопляски-видумки повністю поділяв студент луцької гімназії Сергій Щирський, який, так само як і я, лишився живий під трупами луцької тюрми. Його таланту, героїзму, дару слова ніхто не міг рівнятися з молоді нашого села, чи то при перезахороненні поляглих, чи посвяченні

символічних висипаних могил. Його палкі промови на святах Крут, академіях в честь Тараса Шевченка, розбуджували у душах і серцях багатьом національно - патріотичну свідомість.

Вмів наш Сергій дати бобу для СБ, їх путам і криницям. За те вони його і вбили осінню 1943-го року, але про це вбивство детальніше розповім пізніше.

А тим часом нас п'ятьох було покликано на конференцію Обласного Проводу ОУН. Було це влітку 1941-го року. Члени Обласного Проводу щойно повернулись із-за Буга. Ними були: Кіндрат Швець-голова, референти - Сидор Кушнір, Михайло Солтис, пор. Волинець-Яценюк з Житомира і Сергій Пукса. Наша нарада відбулася в його оселі на Кучкарівці під самим Луцьком. На порядку дня було питання про організацію районного проводу ОУН Торчинського району. Як було намічено, головою Районного Проводу Організації обрано Василя Приступу; референтури: -заступника, організаційного, політичного і військового розділено між друзів - Левка Куделю, Арїона Поліщука, Сергія Щирського, а мені залишилася функція, так би мовити найменш престижева в даній структурі - господарча.

Тут же я дістав від Обласного Проводу перше завдання: В найближчих днях зібрати певну кількість харчових продуктів і доставити їх сюди, господарчому референтові обласного проводу Сергію Пуксі. Від цього дня, я вже став "Недобитий"- таке псевдо надали мені друзі, рівно ж обласні керівники сказали, що таке "охрещення" символічне.

Прибувши додому, я найперше поділився з дружиною св. п. Мотрею про своє завдання. Вона завжди була мені найбільшим непомильним

дорадником у моєму житті. Вона мені радить, щоб я не думав збирати продукти між чужими випадковими людьми. Каже, що у нас самих є доволі сала, можемо відділити скільки треба. Дійсно, ми ще зимою закололи кабана і просто на диво сало на ньому було на цілу п'ядь, воно жовкло старіло. З цього приводу я звернувся ще до рідної сестри Анни, яка небідно жила, до дядька Григорія Наюк і просто несподівано зібрав мішечок 40 - 50 кг. муки, кілограмів десять сала, найшлося трохи пшона, крупи. На другий чи третій день дядько Григорій запряг коні і ми все це відвезли у Кучкарівку і здали Сергію Пуксі.

Мушу підкреслити, що така поміч для Організації була дуже потрібна. Ішли із за Буга Похідні Групи по зв'язку в Україну на Київ. У домівці Сергія Пукси був пункт зустрічі тих людей, треба було покормити і спорядити в дальшу дорогу. Цей мій, здавалось би, такий незначний вклад виконаного завдання був на стільки важливий, що він став несподівано, несподіваним зворотом дальшої моєї активності в Районовому Проводі ОУН.

Непам'ятаю, чи на другій, чи на третій нашій Обласній Конференції, які відбувалися часто, провідник Обласного Проводу Кіндрат Швець, ставлячи мене у приклад всім, назначив мене головою Районового Проводу ОУН замість Василя Приступи, який і надалі не виконував завдань, не був активним. На цьому становищі районного провідника я був до самого кінця другого приходу советів.

Важливо одне: Наша районна організація нараховувала понад 80 членів. Це були стійкі, віддані ідейні люди, це були одиниці по всіх селах. При відступі Українського Легіону Самооборони на Захід до нього примкнулися всі, хто був

розконспірований за німецької окупації, а ті, що осталися у торчинському районі, для советських органів були зовсім невідомі, завдячуючи добрій конспірації і розумній тактиці, яка все покрила до сьогоднішнього дня.

Натомість бандерівці, які мобілізували прозьбами і грозьбами всіх і вся, потім при арештах сипали одні других, все визнавали, хто що робив, говорив. Про нас вони нічого не знали, хто чим був, чим займався, бо наші хлопці і дівчата з такими “героями” не спілкувалися і це спасло багатьох.

Коли я у 1947-му році попав у руки кагебістів, думав, що вони зразу будуть до мене звертатись: “Ану ти, “Недобитий”, давай розкажуй про свою оунівську діяльність”. Але ж на щастя і диво такого не було, мене допитували настирливо, в якому відділі я воював, чи в “Дубового” чи у “Рудого” чи ще в якого. Чуючи таке оскарження, був радий в душі і думав, що з “вами спецами” я ще можу воювати. Приводили до мене на очну ставку упістів, які здалися з “повиною” і пізнавали тих, хто був в УПА. Мене ніхто з них не міг пізнати, чи щось показати, як сподівались кагебісти.

Мені вдалось обдурити слідчих, що я після луцької тюрми, коли остався живий, залишив всяку політику і за німецької окупації займався сільським господарством, а при відступі німців мене вивезли на роботу в Німеччину і я там працював невідомим. Слідчий сфабрикував обвинувачення, що при відступі німців я добровільно виїхав в Німеччину і працював: “на угольних шахтах, чим пособляв моцї фашистської Германії” По статті 54. 3. як посібника німців, мене засудили на 10 років таборів.

Розкол

Після трагедії в Житомирі, де від руки Каїна впали члени проводу ОУН М. Сціборський і О. Сенік, я не находив відповіді у своїх роздумах, що робиться, де шукати правди хто у цьому винен? А правда мусить бути, її треба шукати негайно, щоб не помилитися, бо може бути запізно. Я виховувався ідейно на Кобзареві Т. Шевченка, а в найбільшому злеті своєї юности захопився героїзмом, який проник всеціло у душу. Твори Горліса Горського “Холодний Яр”, перлини літератури неперевершеного Уласа Самчука, Богдана Кравціва, - це ж мої вчителі, мої дороговкази, - посіяли у моєму серці те, що повік не вмирає. Якщо вони з бандерівцями, то там і я мушу бути, адже істину завжди треба шукати і знайти в розумних людей, слухати їх, йти за ними і ти ніколи не помилишся.

Бо ті новоспечені “патріоти” із своїми гучними “героїзмами” завжди заводили себе і всіх у пропасть. Отже коли я розвідав, що мої виховники є моїм ідеалом і не тільки вони, а вся старша генерація, генерали УНР Капустянський, Курманович, Петрів та інші, такі як полк. Роман Сушко та майже вся галицька інтелігенція є по стороні ОУН під проводом полк. Андрія Мельника, то тоді від мене наче вітром змило всякі сумніви, що за бандерівцями “маса йде,” бо маса завжди була сліпа і йшла туди, де бачила видовище і ним захоплювалася. Таке захоплення стріляти, вбивати, дивитися на пожари дорого коштувало Україні всякого “добра” і смертностей невинних її синів і дочок. Я вдячний долі, що не пішов із заплющеними очима на ті видовища а розкрив очі в час завдяки моїм вище згаданим виховникам, які були є і будуть світильниками волі і розуму Українського Народу.

Стало відомо, що в Буянях багато мельниківів, а мельниківці є “угодовці німців”, а німців треба бити на кожному кроці, бо вони такі самі, як і совети. Андрій Мельник, мовляв зрадив українську національну революцію і Організація ОУН його усунула з проводу, а на його місце став Степан Бандера, якому треба підпорядкувати увесь народ. Між нами виникла довга полемічна дискусія, де на мої аналізуючі аргументи, Яків в більшості не мав змоги відповісти. Я йому дорікнув, що з нас п'ятьох, старих членів ОУН ще за Польщі, тільки він один зрадив матірну ОУН і полк. Коновальця, захоплюючися тоталітарною бунтівничою партією Бандери в той час, як вся інтелігенція і всі політичні діячі в Галичині підтримують Мельника. Безкорисно було вести розмови з такими фанатиками, які на все дивилися через рожеві окуляри. Це не були політики, державники, стратеги. Вони діяли безвідповідально не передбачаючи завтрашнього дня.

Якби не було, але по прибуттю Якова в село, дуже інтенсивно почали діяти бандерівці. Більшість молоді пішла під їх вплив, та тут нічого дивного, так воно було, є і буде, що нерозсудливих людей під кожним оглядом завжди було більше. Про це свідчить наша історія на протязі віків.

Найбільше прикро, боляче було те, що молодь села розділилася на два табори і так несвідомо зростали з ненавистю одні до других. З моєї ініціативи був створений комітет для відзначення свят Визвольних Змагань: Базару, Крут, Тараса Шевченка. Програму імпрез роздавали порівному між “м” і “б”, але кожний раз бандерівці приходили із своєю програмою. Після кожного виголошеного реферату продеклямованого вірша, треба було кричати із сцени “Слава Україні!”, а заля відповідала “Героям

Слава”!.

Але наші хлопці пішли в такому випадку на змагання і перемогли. Басисті голоси станичного Наума Куделі, Павла Члека, Павла Горобчука і багато інших, як тільки залунало слово “Слава Україні”, - вони під команду на увесь голос крикнуть “Вождеві Слава” аж лампа гасне і все заглушать. За це дуже казилися бандерівці, які самі придумали себе величати там, де не є місце для інтриг! Мало того, були випадки, що з їх гарячих голів на таких відзначеннях вилітали слова славословія для Бандери та ката Лебеда. Було й таке! Бодай ніколи не вертало.

Остання зустріч з Яковом Новосадом

Я завжди в своїх роздумах думаю, гадаю і не можу зрозуміти, чому так багато людей, здавалось, грамотних, начитаних, героїчної вдачі, так сліпо дивляться на реальні речі, по дитячому сприймають події, задурманені якоюсь одною сектантською догмою тоталітаризму, йдуть самі у пропасть і ведуть за собою темну невинну масу. Опинившись перед самою прірвою ще все не бачать свого безглуздя. Я маю на увазі Якова Новосада /псевдо Федь/. Він був старший від мене на шість років, був здібний на всі руки, талановитий, він завербував мене в ОУН, був зверхником моїм. У польській армії здобув чин капраля, у війну повернув із-за кордону, очолив Районовий Провід

ОУНб, а згодом був у обласному проводі.

Наш “Федь” подружив із своїм однодумцем “Залісним” і вони обидва були нерозлучні, ходили, керували, разом вбивали... Може не самі, а їх підручні, це інша багатюща тема своїми наслідками. Як політик, державник, Яків був нікудишній, його погляди, думки, висловлювання дії, ніяк не можна назвати нормальними.

Він радив всім жінкам по селах, в тому числі і моїй дружині, щоб кожна українка мала у себе на поготівлі баняк кип’ятку. Коли німець появиться на поріг хати, той кип’яток вилити на голову німака - тільки тоді можлива вільна Україна!

Коли Житомир вже був зайнятий советськими військами і советська орда нестримно сунула на Волинь, я мав нагоду стрінутися в останнє в одному селі на Володимирщині по зв’язку з Яковом Новосадом /Федь/ і Панасом Ковальчуком /Залісний./ Вони обидва були в одного дядька у клуні на соломі. Була ніч, була коротка розмова... Я запитав їх обох, що ж буде? З німцями ми ще могли гратися, воювати, а от суне московська дика навала, яка жене таку німецьку силу, яка дійшла до Волги...

Яків мені відповів словами, які я запам’ятав дослівно: “Тут нема нічого страшного. Коли увійдуть червоні війська в західню Україну, то всі вони перейдуть на сторону УПА!” Я гірко засміявся в душі з таких горе-стратегів. Я відповів, що нема в світовій історії випадку, щоб армія, яка йде стомилевими кроками вперед з перемогою, зрадила свій тріумф. Мої слова для них були, як горохом об стіну.

Яків мав ще трьох братів: Степана німці розстріляли в луцькій тюрмі в 1943-му році, Матвій був схоплений у криївці енкаведистами 1944-го року, Віталій, найменший, був вивезений з

батьками на Сибір. Там його чекісти завербували, перевчили і привезли до Буянь під виглядом втікача. Він входить в довір'я УПА, видає хлопців в криївках, в тому числі і брата Матвія; невдовзі його викривають, знаходять зашиті документи в одежі як агента кагебе і його розстрілює рідний брат Яків. Так було потрібно для історії...Так було...Це є сумна трагічна правда... Були такі чутки, наче б то Якова схопили живого у засідці на Володимирщині і на місці події знайшли частину з його шинелі, в якій він завжди ходив і в Луцьку на базарі з іншими повісили для показу, для постраху...Таке то було...

Седм'ярецька революція

Хутори, які на південь села Буяні, називали "Сіножать". Жило там понад 20 заможних господарів у сусідстві, майже у притул із двома невеличкими селами Седм'ярки і Березі. 1-го квітня 1942-го року після суворої зими, коли почали по полях щебетати жайворонки, а сонечко підсушувало зволожену ниву після великого снігу й зими, селяни готували відвічну кормильницю святу земельку. В цей весняний день прийшло в село несподіване горе. Із району по своїх адміністративних справах контингенту їхав дорогою на доброму возі і конях до голови управи уповноважений німець. Якийсь "герой" із-за вугла вистрілив на німця; він його не вбив і не поранив,

видно, ще не вмів стріляти. Німець, перестрашений, заявив голові, що “в тебе в селі є банда, яку треба знищити” і він направить каральну частину гестапівців які наведуть порядок.

Ця подія блискавично облетіла все село, а тому, що це сталося під вечір, карателі чекали до завтра, тобто 2-го квітня. Вже і не спалося, здавалося, що і наші близькі оселі до Седм'ярок можуть бути спалені. Раненько я, Арйон Поліщук, і Сергій Щирський, який прибіг зупинились у моєї сестри Анни, яка жила на “Сіножаті” близько Седм'ярок. Спостерігаємо, що то буде творитися. Бачимо, як на сусідньому подвір'ю Антоніни Сах великий рух: її два сини Ананій і Мелетій замордовані у луцькій тюрмі 23-го червня 1941-го року, третій син Олександр з бандерівцями. Там гарцюють на конях вершники, які роз'їжджають у всі сторони. Стало відомо, що там засів “штаб” на чолі з Яковом Новосадам, який зарядив мобілізацію своїх хлопців, щоб дати німцям відсіч.

Незадовго ми побачили, як наші молоді юнаки, хто з обрізом, хто з крісом польського советського зразку, боязко спішать в сторону Седм'ярок. Дивлячись на те видовище, я не міг стриматися від обурення від такого безголов'я. Радив хлопцям заховати свою зброю, щоб її ніхто не бачив. Пам'ятаю до сьогодні, як дядьки старші віком підхвалявали! “Маладци хлопці, хто що має з тим іде бити німця.” Коли я їм звернув увагу і сказав, що це провокація, то почув репліку: - “Він не за Україну, а за німцями! “.

На щастя такого бою, як сподівались на цей перший раз з німцями, не було. Десь около 11 години дня на головній вулиці біля церкви появилася танкетка з кількома німцями. На німців з найближчих хат дано кілька вистрілів повстанцями. Німці в ту ж мить сипнули чергами

запальних куль по тих хатах. Будівлі почали горіти по тій вулиці, ще загорілось кілька осель, з котрих відстрілюючись втікали молоді люди, які падали по полях від куль карателів.

Німці у глиб села не показувались і не палили, тільки в тих горіючих хатах побили старих дідусів і бабусь, хто не здужав втікати. На другий день після цієї події “Седм”ярської революції” я і мої згадані друзі пішли оглянути побойовисько. Ще диміли пожари у долині біля церкви, де ми побачили три трупи невинних молодих хлопців, які були ще не похоронені, зброї біля них не було, не було і взуття, німці забрали... Лише біля одного вбитого я назбирав кілька патронів до “Тульського” нагана, перероблених із автоматних куль. Піднялися ми на гору до одного пожарища і побачили трагічну картину: На подвір’ю біля двох стареньких трупів чоловіка й жінки порались голодні підсвинки з осмаленими хвостами, вони гризли тіла вбитих, носи, уха, обличчя вже були обгризені. Ми тих тварин нагнали палицями, щоб не було такої наруги над невинними жертвами. Нам вдалося ті тіла підняти і покласти на віз, котрий стояв тут поруч на подвір’ї неспалений.

“Подвижників” згаданої мобілізації вже не було чути. Події набирали щораз гостріших форм, командуєчий від імені Бандери і Миколи Лебедя-Рубана з кожним днем видавав свої драконські накази, директиви, закони, які суперечили здоровому глуздові. Хто їм не підкорився того переслідували, проголошували зрадниками української нації, карали шомполами та розстрілювали.

Наказ про очищення від ворогів Українського Народу.

Поляків, комуністів і всіх, хто не поділяв думок бандерівських поглядів, фізично нищили. І дійсно ця засліплена тактика недоумів, які всіх нищили заради свого отаманства, коштувало нашому народові сотні тисяч невинних жертв, яких при розумній політиці можна було б оминути.

Одне таке очищення після "Седм'ярецької революції" в нашому селі Буянях було надто трагічним: На крайньому хуторі від сторони міста Торчина жила вдова Анастасія Бондарук із сином Михайлом, якому сповнилось 18 років і старшою дочкою Євгенією, до якої на вечерниці приходив недавній полонений советської армії, який був улаштувався на роботу у фільварку "Раковщизна" недалеко Торчина. Наші браві хлопці, - назву їх по імені Іван Бандач, Петро Столярчук і Іван Борисюк, як було мною встановлено, мали з тим полоненим розмову і він з ними не погодився. Вони згідно з наказом Лебеда, рішили "очистити." Зробили засідку, коли той був на вечерницях, але видно він запримітив небезпеку і попросився переночувати. Засунули засув у двер'ях і полягали спати. Підходять "браві" під двері, стукають, щоб відчинили. Дверей не відкривають, але ж хата була стара колишня, зложена з колод- стовбурів. Попхнуті силою двері з порохнявих одвірків кручки повилазили і двері впали в сні. "Браві" з електричними ліхтарками вбігають в хату, вбивають "совета", а жінки обидві заголосили очайдушним криком: "Ой Боже!..Іване, Петре, що ви робите!?" Хлопці остовпіли, адже вони мали зробити роботу чисто, а тут їх впізнали і завтра все село буде знати, що вони вбивці. Ні, такого не сміє бути...Щоб не було свідків, вони вбивають

стару Настю, дочку Євгенію, а Михайло в одній білизні втікав на двір, його доганяють аж за хлівом і скошують трьома кулями, дві в груди одна в голову.

Тієї весняної пори 1943-го року раненько я ще лежав у постелі, раптом вбігає мій однодумець Павло Члек, схвильований, каже: “Миколо вставайте! В селі трагедія! Бандерівці помордували Бондаруків, ходіть побачите чотири трупи.” Я скоренько одягнувся, ми пішли через хутірні поля і, дійсно, страшна картина, яка сколихнула б найбільше крижані серця: Стара мати на ліжку в конвульсіях, скоцюрбившись лежала вся у свіжій ще крові, дочка на земляній долівці простягнута з довгою косою у мутній рідині, бо земля вже встигла всмоктати частину крові надаючи їй свою закраску невизначеного вигляду. Біля порога лежав труп, через якого треба було переступати, невідомого, безіменого чоловіка, у якого теж були батько, мати, родина, які виглядають сина, а чи ж поверне? Найбільш до глибини душі вразила смерть молодого юнака Михайла, який щойно розцвітав повноліттям свого буйного мрійного життя і загинув не у рівнім бою з ворогами, а забрали йому життя свої братовбивці кати.

Про цей початковий терор люди боялися говорити, боявся і я... Так було, то є правда. Я те все бачив і пережив.

Що творилося даліше

Як відомо, ще на початку 1942-го року бандерівці у своїх летючках осуджували провід ОУН зокрема полк. Мельника і отамана Бульбу за організацію повстанських збройних відділів, які конче були потрібні для захисту від сваволі німецьких властей та більшовицьких банд. Але незабаром і самі стали інтенсивно організувати масово свою збройну силу із всякого шумовиння, зокрема скріплювати свою, так звану, мережу СБ і ВПЖ з різних фанатиків та головорізів. То були люди, які не обмежувалися до ніяких перешкод у своїй безглуздій метушні, а головне, знаючи поставу Проводу ОУН і так само тактику Тараса Бульби-Боровця: Ні в якому разі не входити в різних ситуаціях у збройні сутички з бандерівцями, щоб не було братовбивчої війни і щоб не лилася братня кров - це було найголовніше, з надією, що їх провід всетаки з часом прийде до розуму і об'єднаються. Правда, були з ними налагоджені взаємовідносини - спільні дії проти карателів, мали спільну "пароль" кличку для зустрічей, яку вони по зрадницьки використали при роззброєнні Володимирського Відділу, який був озброєний до зубів, під командою Арійця-Білого. Забрали першоклясну зброю, самих кулеметів-Максимів 20 одиниць та багато автоматичної зброї. Як відомо, ще перед тим був підступно вбитий обласний провідник ОУН Володимирщини Орест Тарасевич та п'ять членів Екзекутиви.

Так само першим був роззброєний Крем'янецький Відділ під командою Хрона, де були жертви. Був такий випадок під час роззброєння, де ніхто не ставив жодного спротиву. Один есбіст на псевдо Гармаш підійшов до розвідника "Горячого" і вимагав від нього здати йому зброю і

коня, Горячий заявив, що він переходить до них зі своєю зброєю і з конем. Але ж це незадовільнило Каїна, він при всіх з автомата пустив серію в Горячого. Невинна кров - це вічний свідок!

Вслід за цим була трагедія роззброєння Поліської Січі УНРА /Українська Народна Революційна Армія/, в якій на той час перебувала сотня з Луччини під командою пор. Волинця, бувшого референта по військових справах у Обласному Проводі ОУН. Волинець я добре знав як великого військового теоретика, стратега. Бандерівське СБ його розстріляло. Вони розстріляли і дружину Тараса Бульби-Боровця, Анну. Самому от. Боровцеві разом із своїм штабом вдалося вирватись із оточення. Сотня Волинця складалася переважно з членів ОУН, які були у поліції і тих, які були розконспіровані після того, як Лебедь загнав всю поліцію в ліс. Усій інтелігенції незалежно, хто яких був поглядів, грозив арешт, в'язниця, розстріл. В тій сотні був Василь Приступа /Холодний/, Федось Карпюк з Усич та багато інших знаних мені із польської в'язниці і підпілля. Після роззброєння Бульби Боровця, силою обставин вони мусіли перебувати у бандерівському УПА.

Після переходу поліції зі зброєю у ліс, почалися страшні репресії гестапівців з польською поліцією /яка зайняла місце української/ на українців, отже нам всім був єдиний вихід організуватись у збройну силу. Провідник Михайло Солтис-Черкас організував другу сотню, яка стала боєвим відділом в луцькому районі, до якого пішли самі кращі боєві вишколені частини, загартовані люди, старі кадри матірної ОУН, в'язні польської в'язниці, Берези Картузької, підпілля і тих, хто повернувся із закордону- люди великої життєвої школи, ідейної незалежності, високої патріотичності і політичного кругозору.

Варто згадати по імені повстанців того легендарного відділу, яких моя стареча пам'ять не загубила: З наших Буянь були: Сотник Арйон Поліщук /Нечай/, Левко Куделя /Вадим/, Сергій Щирський /Тріска/, Павло Горбачук /Рибак/, Михайло Гичка із Сумщини, який жив у селі Буянях і автор цих рядків. З села Усічі були: Петро Панасюк, Микола Король, Микола Борисюк, Олександр Мусіюк, Петро Філіпчук, Іван Філіпчук, Грицько Філіпчук, Сергій Тандрик, Андрій Федчук, Федось Карпюк. З села Уляники: Кость Шевчук, Ананій Шевчук-Окунь, Володимир Ремішевський -Гіркий. З села Забороль: Пилип Бондарук-Остап. З села Городище брати Кравчуки,-Довбня. З села Городок: Михайло Каркоць-Вовк, Петро Каркоць-Шротина, мед-сестра Марійка Каркоць, Степан Матвійчук. З села Жидичин: Андрій Славич-Пластун, мед-сестра Маня Подригуля-Леся, Анатолій Кушнір-Барвінок, Михайло Солтис-Черкас, Антоніна Солтис, Зіна Перчук і Володимир Перчук-Головешка З села Городині: Володимир Іванов- Похмурий. З села Піддулиці: Смуглявий,медик Марія Кротюк-Галка. Ще був присланий зі Львова молодий юнак як медик-санітар Зоренко та багато-багато мені незнайомих інших славних бойових відважних козаків.

Сотня була добре озброєна, мала десяток легких кулеметів "Діхтярова", автомати фінки, німецькі МП, кріси, пістолі, доволі було гранат-репанок та під достатком амуніції. Відділ перебував переважно по селах, де більшість населення симпатизувало з нашою розумною тактикою дій. Це були села Городині, Буратин-Веселе, Уляники, Жидичин, Усічі, Буяні, Городок, ще деякі населені хутори. Ми не займалися шомполами, путами, не кидали нікого у криниці, не стріляли із-за вугла

на німців, не мордували цивільних поляків - жінок дітей, старих - навпаки, перебуваючи у даному селі, ми займали квартири і в польських родин, відносилися до них по-людськи, толерантно, з вдячністю за їх труд готування їжі. Пам'ятаю, як самому приходилося: були роєм на постойі у поляків, в селі Уляники, Городині. Розмовляв з ними на їх мові, дякував за смачні картопляні токмачі посмачені салом, з огірками та кислим молоком.

На вістрі життя і смерті

Після роззброєння бандерівцями відділів ОУН на Кремянеччині, Володимирщині, Тараса Бульби-Боровця, прийшла черга і на наш, ще єдиний уцілілий відділ Луччини. СБ, ВПЖ скаженіли від злості, що їм ніяк не можна розкусити міцний горішок. Наша перевага була в тому, що ми не мали з ними ніяких співділ, були на сторожі день і ніч від їхнього провокаційного зненацька нападу. Маневруючи часто, не залишали слідів нашого постою. Наша розвідка добре працювала, інформувала нас про їхні підступи. Головне те, що нам було відомо про пляни СБ, яка хотіла роззброїти відділ і частину провідного активу і стратити провідника Черкаса. Тому повстанці були одностайні ні в якому разі не здати зброї дурним авантюристам. Про те прекрасно знали бандерівці: щоб дістати нашу зброю треба

покласти не одну голову розперезаного “героя”. Тому вони рішили прочесати наш відділ злодійською метою. Група СБ, якою керував Іван Бандач-Залізняк, зробили засідку на крайньому хуторі від села Усічі у садку Арїона. У кущах смородини замаскували кулемет, щоб сікти по нас, коли ми будемо переходити дорогою. Так і було. Коли ми йшли пізнім вечором із “Сіножаті”- Буяні на постій у село Уляники, нашу передову стежу зупинили окликом: “Стій! Руки вгору!” Ті зразу попадали і в той момент з куща посипалася кулеметна черга по нас. Раптом все затихло, всі ми залягли... На щастя, як потім вияснилося, їм засік кулемет... Хтось із наших пустив запальну кулю, загорілася клуня, пожар освітив усе навкруги, в той час витворилося напруження. Наш кулеметник Кравчук з села Городище, який носив станкового кулемета і любив його, як вірну дружину, кожного дня чистив його і він блищав як лялька, запримітив, з якого куща був перший огонь і сипнув туди своїх кілька гостинців, і, як на те, вбиває того есбіста кулеметника... У них на подвір'ю стояла фура із запряженими кіньми, вони хапають вбитого на фуру, беруть з хати подушки, щоб вбитому було м'яко / можливо він був ще живий/, панічно втікають.

Тут закономірно стає ясно: якби братовбивці були тихенько пропустили нашу стежу вперед, а відділ підійшов до кулеметного гнізда, то ті путярі/ від пута, сильного шнурка, яким путали-в'язали коням передні ноги / були б наробили м'яса. На щастя, такого не сталося.

Після цього випадку напруга зросла не на жарт, було ясно, що бандерівці готуються більшою силою розбродити останній їм небажаний відділ повстанців на Луччині. Конфлікт неминучий. Щоб рятувати людей від безглузлого братовбивства,

провідник Михайло Солтис при підтримці старшин Михайла Каркоця, Арйона Поліщука та інших рішив розпустити відділ, зброю заховати в надійних руках, багатьом, яким грозить розстріл, жити по конспіративних квартирах з легкою зброєю при собі. Тримати зв'язки з усіма групами повстанців по окремих місцевостях, даліше відбивати на циклостилї летючки, викривати згубну політику Лебеда-Рубана, яка приводить до нищення власного народу і розкидати їх по селах.

Після розпуску загону у нашому селі залишилися на квартирі у моєї сестри Анни дві дівчини з села Жидичина: рідна сестра провідника Антоніна Солтис і мед-сестра Леся. Юнак Зоренко зі Львова не мав де подітися, то я примістив його у себе. Наскільки цей юнак був вихований, культурно, морально, такого не приходилося зустрічати. Він вставав рано, умивався, чистив зуби, молився, займався руханкою; ні одного слова недоречного у нього не було. Не раз я думав: яка повинна була бути його сім'я, батько і мати, щоб так виховати дитину високого культурного позему? Він грався з нашими малими дітьми, доглядав їх; дружина Мотря говорила, що то домашній Ангел. Але сталося з ним таке, що й досі незагоєна рана на серці тяжить болем, вона не загоїться до кінця мого життя, про що хочу розповісти докладніше.

Після розпуску відділу, минуло кілька днів, може тиждень. По ініціативі станичного ОУН Наума Куделі-Наливайка ми у вечорі зібрались у хатині Мотрини Поліщук, яка жила на тій же "Сіножаті," але з іншої сторони села Седм'ярки. Пішов зі мною і Зоренко. У хаті при засвіченому каганці хтось із хлопців прочитав останню летючку, у якій говорилося про дальшу руїну України спровоковану стрілами із-за угла, даліше

горіли села, гинули люди. Я мав “детefon” /радіо на слухавки/, доповідав присутнім про події на фронті. Ще не скінчив, як у вікна затарабанили і закричали нелюдським страшним голосом:

- Мельниківці! Ви є окружені бандерівцями, найменший ваш спротив - горить хата і ви всі лягаєте трупом. Виходьте по одному із піднятими руками догори!

Правда, дехто з друзів ховав пістолі у грубці, комині хто мав, виходили з піднятими руками поодинці на націлені цівки автоматів. Сам провідник районного СБ Іван Бандач кожного обшукував, питав за зброєю, мене і Арїона Поліщука зразу з місця закували у кайдани, одну мою руку, другу Арїона, щей кинув репліку: - “Ви обидва удостоїлися на новенькі французькі наручники!” - Наума Куделю і Зоренка так само скували, одну руку одного і одну другого скрутили дротом і відвели у сторону. Вартові есбісти тримали націлену на нас зброю.

Іван Бандач тут же голосить вирок:

- Ці чотири арештовані підуть з нами, з ними буде окрема розмова, а решті дати по 25 гарячих і хай втікають додому.

Першого кладуть на землю Павла Члека і давай молотити киями, як снопа ціпами. Стогін зойк битого змусив мене й Арїона кричати:

- Хлопці! Опам'ятайтесь! Кого ви б'єте? За що знущаетесь?!

У ту мить вартовий есбіст націлив цівку кріса до уст і зарепетував:

- Мовчати, ви є арештовані!

Другого покляли Павла Горубчука, мого рідного брата по матері, третього Івана Поцілуя, четвертого Дениса Борисюка і, не пам'ятаю, кого ще відмолотили. Після того Іван Бандач каже до них:

- Як ще почую, що хтось з вас буде осуджувати бандерівців, УПА, СБ, ВПЖ, що ми вбиваємо невинних людей, тоді з вами буде інша, не така розмова, а тепер утікайте додому і сидіть тихо, щоб ніхто не чув духу вашого, коли не хочете разом з нами будувати Україну!

У кігтях Каїнів

Їх було коло 15 чоловік, всі вони добре відгодовані, шапки у них чомусь назад козирками, горді своїм “успіхом,” були чудні і страшні своїм диким виглядом. Коли нас вивели нагору, ми побачили наших двох подруг Антоніну і Лесю, яких теж арештували. Біля них стояв вартовий. Нас всіх шістьох арештованих повели полями аж на усичівський хутір. Зайшли до одного дядька мобілізувати фуру. Господар каже, що привіз з поля снопи і драбиняк у клуні на току є. Есбісти кинулися до клуні і якбудь поскидали снопи у засторонку, випхнули воза на подвір’я і наказ: “Запрягай коні, дядьку!” Хазяїн каже, що на одну фуру він не зможе взяти стільки людей. Есбісти біжать до сусіда, а в нього, виявляється, поломане колесо. Іван Бандач-Залізник кричить: “Хитрують! Саботують! Дай йому гарячих у науку!” Есбісти виконують наказ.

Було ясно, що ті “будівничі” України так очортіли селянам своїми безконечними поїздками кожної ночі “дядьку поганяй” і дядько мусів

поганяти. Тому і не диво що вони мусіли придумувати такі і подібні методи, щоб не їхати. СБ знайшла другу підводу і нас розмістили по рівному на фурах і повезли через Шипель, Заболотці, аж до Озденіжа. Проїжджаючи попри озденіжські могилки, фури зупиняють. Всі есбісти зіскакують крім двох, що нас вартували і біжать на цвинтар. Ті двоє, нам кажуть, що “друзі пішли віддати честь своєму побратимові по зброї, якого ви вбили в Буянях і рапортувати йому, що убивці в наших руках.” Це дійсно було серйозне обвинувачення.

Проїжджаючи попри церкву, я глянув на величезну споруду, на хрест, на велику куполу і пригадав, як ще недавно за Польщі тут було незчисленно люду зі всіх сторін, на добре знаному одпуску “Десятуха,” як тоді билися націоналісти і комуністи. У душі я молився: Боже, коли Ти є на небі, суди по правді! Не так далеко від церкви завезли нас, під самий озденежський ліс і зупинилися біля однієї хати, розбудили господаря. Він відчинив двері і есбісти завели нас у кімнату. Залізняк зняв із нас кайдани, розв’язав руки Наливайкові і Зоренку, господар приніс в’язку соломи і розстелив, есбісти наказали нам лягати спати. Прикручена газова лямпа блимала всю ніч. Вартовий стояв напоготівлі у дверях із автоматом “фінкою” націленою на нас.

Дівчат примістили десь у другому місці. Ніч пройшла у мареві думок всього баченого і пережитого. Ранок. Сходяче заплакане росою сонце заглядало у вікно. Господар виніс солому. Господиня принесла миску пом’ятих картопель і кислого молока, поклала чотири ложки на стіл і сказала: “Їжте хлопці”. Ми чемно подякували їй за її турботу і ніхто з нас не простягнув руки до ложки.

До мене підходить Зоренко і так, по синівськи дивиться мені у вічі й пів-голосом мовить: “Друже Миколо, я перед ранком трошки заснув і мені снився неприємний сон, що мені вибили зуба і кріпко йшла кров і багато крові”... По народним повір'ям я знав, що такі сні віщують смерть самого себе, або когось з найближчої родини.

Я сидів біля вікна на широкій традиційній лаві, бачив, як біля криниці умивалися есбісти. Щось розмовляли, реготали... Нараз дивлюся: підїхала фура, есбісти похапцем кладуть на фуру три городники-лопати і їх трьох уміщуються на задньому сидженні. В ту ж мить з'являється на порозі Залізник, зловісним голосом загарчав: “Ти, Малий, виходь!” Зоренко вийшов. Бачу, сідає на віз на передне сидження разом з фурманом, обернений очима до есбістів. Фура рушила в сторону лісу. Не пройшло більше 15 хвилин як ми здригнулися від почутого недалекого вистрілу, - це була смерть Зоренка.

Незабаром повернулися виконавці вироку, забрали з воза городники-лопати і почали мити руки. - Все це я бачив, все це є страшна правда. Чудне неймовірне лихо діялося на Україні, в нас на Волині, ота хатина край лісу в селі Озденіж була слідчою тюрмою трьох “арештованих” із села Буяні, над якими змінювалася варта щодві години. Слідчий був не з Рязані кагебіст, не з Берліну гестапівець, а наш, таки односельчанин Іван Бандач, героїчної вдачі хлопець, до розколу в ОУН, був моїм бездоганим зв'язковим. - Годі тут шукати причин - провин, це наша національна вікова трагедія, яку інспірувала й інспірує Москва.

Спочатку наш Іван обвинувачував нас, що ми є винуватими в загибелі їхнього кулеметника, самотнього героя, якого він не проміняв би за

сотню мельниківців. Домагався у кого є захована зброя нашого відділу.

Потім довго переконував і доказував нам причину поразки в 1917-21 роках, мовляв, що тоді не було у нас такої людини як Степан Бандера, щоб підпорядкувати всіх “отаманів” під одну тверду руку, як це зумів зробити зі своєю нацією Гітлер. Нарешті дає нам кожному зокрема по листку паперу видертого із зошита і хемічні олівці, що б ми писали під його диктат автобіографію і покаяння. Я заперечив писати під своїм правдивим ім'ям, мотивуючи тим, що не є гарантовано, що така біографія завтра може бути в руках німецького гестапо.

Іван подумав і каже: “Так, Миколі я дозволяю прибрати будь-яке псевдо. Я буду знати, чия заява, решті не дозволяю. Пишіть свої правдиві імена і прізвища”.

В тих заявах-покаяннях прикінцеві слова були такі: “Від сьогоднішнього дня я даю чесне слово, що ніколи і ніде, ні на письмі, ні словом, ні думкою не буду виступати проти бандерівців, УПА, ВПЖ і СБ, буду співчувати, допомагати будувати Україну під проводом єдиного провідника Степана Бандери”. Ховаючи у свою папку наші “покаяння,” Іван з таким загадочним сарказмом заявив: “Ось таку заяву я мав від вашого малого, який більше не буде нас обманювати.” Цим він дав зрозуміти, що нас чекає те саме, що і Зоренка.

Коли уже зовсім стемніло й настала ніч, Іван нас звільнив з-під арешту, мотивуючи, що в день не міг нас відпустити з міркувань конспірації. Ідучи коло лісу, кожний з нас думав, що десь тут недалеко могила нашого побратима, якому забрали життя свої Каїни. Було дуже прикро і боляче з того, що так було заведено, що ми не знали справжнього імени ні прізвища, ні адреси Зоренка.

Його невідомої могили не знатиме ні батько, ні мати.

Його портфель залишився у мене вдома. У ньому було дві пари білизни, зубна щіточка, рушник, металева нержавіюча ложка і, головне, був спортивний компас, який мені дуже пригодився при втечі з фронту з советської армії в Німеччині в березні місяці 1945-го року. Ложку Зоренка завжди дружина Мотря скроплювала сльозами, як клала на стіл. У нас було традицією ту ложку як святість класти біля тарілки неприсутнього Ангела. За ним Мотря виплакала багато сліз як за рідним сином, сином нещасної замученої розбитої України.

Два Сергії

Сергій Щирський ще із школи дружив із Іваном Бандачем. Обидва були найактивніші члени молодіжної сітки ОУН до розколу. Іван, як відомо, находився в підпіллі від 15 березня 1940-го року, часто давав йому притулок Сергій у своїй гостинній оселі. У червні місяці 1941-го року вже перед самою війною, Іван переховувався у клуні Щирських. Там його окружили енкаведисти, по ньому стріляли, але йому вдалося втекти до близького буюнського лісу. Внаслідок того енкаведисти арештовують батька Григорія Щирського, сина Сергія і дочку Раю, вони обоє вчилися у Луцькій Українській Гімназії. Запроторують їх трьох у луцьку тюрму.

Під час розстрілу в'язнів енкаведистами 23 червня, батько Григорій гине на подвір'ю тюрми, а син Сергій заховався у каналізаційну трубу і остався живий. Остався живий під трупами і другий Сергій Прус із села Піддубці, так само учень Луцької Української Гімназії.

Доля мені судила ділитися нам найбільшими тайнами, коли після розстрілу тих пару днів, пару страшних днів на вістрі життя і смерті, ми носили на м'ясо пошматовані людські тіла і хоронили у ямі тисячі наших помордованих братів. Я не можу забути, як то душа душу відчуває і з'єднується в одне чуття, в одну мрію, одне бажання. Сергій Прус увесь час не відходив від мене, а тулився, як до рідного батька. А останнє просив довчити його декалог - десять заповідей Націоналіста, бо він не дуже знав, а бажав все знати.

Не знаю, може воно є щось на світі, що душа літає по своїй орбіті і одна одній вість подає. Так сталося, що Сергій залишився вірний Проводу матірної ОУН під проводом А. Мельника. Це казило есбістів до божевілля, зокрема районного Івана Бандача, який сам переслідував його, тероризував, вимагав переходу до них і казав писати заяву покаяння, але він був незламний у своїй правоті. Одначе дійшло до того, що Сергій мусів ховатися від "своїх" і саме в час того дикого сліпого розгулу його знаходять у криївці під хатою. Підпалюють хату і Сергій Прус гине разом з батьком. Ця трагедія сталася в тих самих днях, що в Озденіжі із Зоренком. Однакові жертви, ті ж самі Каїни.

Сергій Щирський після розсіяння учасників загону по всіх своїх селах опинився в селі Жидичині, куди, як було відомо, найменше проникав нюх есбістів. Взагалі, це село було найбільш свідоме під національним оглядом на всю

Луччину, навіть на всю Волинь. Там було багато інтелігенції з вищою освітою, яка тверезо дивилася на все і належно оцінювала наслідки отих баталій, диригентами яких були всякі фантасти Лебеді, Залізняка, Залісні.

На такому ґрунті не могли рости буйні бур'яни так, як в закутках темного Полісся. Все ж СБ прекрасно знала, що у Жидичині є їхні жертви і вони там поблизу вешталася, по злодійськи спостерігали... На п'ятий день після вбивства Зоренка сталася знову нечувана трагедія, яка потрясла не одні серця.

В той день німці приїхали в село, не палили, не стріляли, а чомусь ходили по хатах. В одній хаті, яка була домівкою, знаходилося кілька наших хлопців, у тому числі і наш Сергій. Вони, щоб уникнути зустрічі з німцями, непомітно вийшли з хати, спустилися до берега річки Стиру і берегами пішли в напрямі невеличкого ліска біля села Кульчина. Там у ліску була засідка СБ Івана Бандача. Він пізнав Сергія і зразу до нього: "Руки вгору"! Сергій кинувся втікати. Іван із свого автомата "МПі" сікнув по ногах Сергія і той упав ранений!

По розповідях свідків, його спливаючого кров'ю поволокли в село Кульчин. Що було далі, можна тільки уявити: Скільки знущань, катувань тих озвірілих дикунів прийшлося пережити Сергієві! Адже він поряд з іншими старшими членами ОУН та провідником Михайлом Солтисом вже давно були засуджені на страту. Ми, від імені матері Сергія Марії писемно просили Івана, щоб віддав тіло Сергія, щоб похоронити на могилках, але то були марні сподівання. Бандач не хибив своїм ремеслом і десь кинув його у криницю. Прошло багато часу, уже після війни були такі чутки одного учасника тієї "події," наче Сергія ще

живим привезли до Буянь на слідство, там Іван особисто його добив і закопав у себе в садку.

Плачу кривавими сльозами, коли пишу оці рядки. Защо така кара на мій такий прекрасний народ, але такий розбитий, такий нерозумний? Не можу знайти слів, щоб описати, як страшно вмирати від братовбивчої руки! Усвідомляючи собі, що мене теж таке чекає, хотілося жити, остерегтись від тієї повені злочинів, яка мусіла пройти циклом свого простору.

Скільки то разів, коли надходила ніч, приходилося брати на руки малих дітей, подушку, одіяло, а дружина Мотря шукала місце в бур'янах, картоплі, коноплях, щоб пережити до слідуючого дня. Пам'ятаю, як одного разу, була буря, блискавка, грім, зливний дощ, діти налякалися. Почали плакати, кричати! ...Тоді моя дружина Мотря промовила: "Я йду з дітьми у хату, нехай мене вбивають, а ти спасайся". Таке то було!

Правду писав у своїх спогадах отець Семен Говдій, що діялося таке лихо, як за часів татарщини. Були ще убивства у нашому селі тими ж самими виконавцями. Як відомо, після акції Фон Баха УПА була розбита літаками й танками у місті Колках, Камінь-Каширську. Повстанці рятувалися, розбіглися, кожний спасався як міг. Прибули до своїх домівок Олександр Сак і Василь Черв'як. Їх СБ повбивала нелюдськими методами за дезертирство. Ось що розповідає менший брат Олександра Анатолій Сак:

- У вечорі прийшла група озброєних, між ними Іван Бандач, Іван Борисюк. Питають де Сянько, а я був малий, не знав, яка чекає біда, кажу: "Там у кімнаті". Вони до нього, зразу скрутили йому руки назад, зв'язали мотузком, вивели з хати і повели недалеко до усічівського лісу.

Вже після війни, один учасник з тої групи Ткачук Володька з Торчина, який потім опинився в советській армії і остався живий, розповідав Анатолію слідує: “Як привели Олександра до лісу, дали йому городник в руки, щоб сам собі копав яму, самі обступили кругом і націлилися на нього зброєю. Яма ще не була досить глибока, як один есбіст непомітно замахнув сокирою і вдарив ззаду по голові...Олександр упав у яму. Яму стали засипати і земля ще довго ворушилася, бо він ще був живий”. До речі, Сянько Сак, був сильної будови, вагою 110 кілограмів. Він був моїм однолітком, був старшим сватом /боярином/, як я женився у 1936-му році.

Ходили неймовірно жахливі чутки між людьми, що за дезертирство з УПА, СБ пилкою відрізувала голови.... А таке було! Не принесла їм слави чистка комуністичного елемента, як одної осінньої ночі 1943-го року зникло із села 17 людей, які були подушені путами і вкинені у криниці. Цих людей я особисто добре знав, хтось із них був комуністом, але більшість це невинні жертви. Наприклад за комуніста Гриця Павлюка, який переховувався, пострадали його сестри , швагри.

Навіть було й таке, що у тій нерозберисі смерті хтось мав особисту злобу на когось, то той чоловік попадав під загальну чистку. Творилось це пекло на землі не тільки у нашому селі але скріз, по цілій Волині.

Потепління після циклу

Фронт наближався чим раз ближче. В той час Лебедь уже був на службі англо-американської розвідки, яка змушувала його більш-менш до демократичних дій. Тепер, по всій вірогідності, ущував, - це було помітно кожному з нас. Одного дня, уже по заході сонця, але ще було видно, приходить до мене Іван Бандач, сам один, без своїх підручних, дуже привітно привітався і сказав:

- Те, що було, те уже пройшло, хоч як нам допекло, про все те забудьмо! Зараз нам всім грозить однакова небезпека, йдуть червоні кати і нам потрібно готувитися до боротьби разом. У цій важливій справі хоче розмовляти з вами наш головний провід, тому ще треба покликати Арїона Поліщука і ми підемо, хоч це не близька дорога.

Вже смеркало, як ми у трьох вирушили з Буянь. Фури чомусь не шукали, а молоді ноги втоми не відчували, то ми і не спішили, бо Іван сказав, "що нам на ранок треба бути на місці." Уже десь по півночі ми відпочили в селі Милушах. Коли підійшли до Стиру, Іван по кличці викликав чергового, який десь тут був у зарослих куцах. Він перевіз нас човном через річку і ми пішли в село Жидичин. Із Жидичина попрямували на Кульчин і у цьому селі нас застав ранок. Зупинилися ми в одного заможного господаря на подвір'ї, посідали на лавчині біля криниці, попили холодної води. Поруч була велика клуня на два токи, звідти вийшли повстанці і стали вмиватися біля криниці.

Ліворуч клуні, добротна хата під цинковою бляхою, на високій підмуровці з традиційним ганком шиби у рамах із кольорового скла. Туди по сходах піднявся Іван, пішов до хати. Незабаром покликав нас. Увійшли ми у простору кімнату. Я

дуже здивувався, як побачив Шевця Кіндрата нашого обласного провідника ОУН який сидів у кріслі. Біля нього і нам веліли сісти. За столом біля вікна сидів поважної статури мужчина, років 30, дивився у якісь папери; обабіч були його адютанти, один непомітно кидав свій зір на нас прибулих.

Як пізніше виявилось, ми були на прийомі самого Кліма Савура - Дмитра Клячківського, видатного командира групою військ УПА-Північ, а згодом він займав пост головно-командуючого УПА цілого Краю.

Клим Савур підкреслив, що йому важливо стрінутися з провідними членами другої фракції ОУН, яка має, як йому відомо, поважні ідеологічні й військові кадри і сьогодні стоїть питання не так, як учора - одні одних поборювати. Сьогодні всім нам, хто б яких поглядів не був, треба брати зброю в руки й готувитися до боротьби з набагато грізнішим нашим історичним ворогом, московським імперіялізмом.

При тім підкреслив, що боротьба до цього часу відбувалась у дуже складних і важких умовах, матеріяльних і моральних, особливо устоїв, духових цінностей. І саме це часто породжувало прояви терористичної діяльності. А в результаті зокрема несвідомости гинули й невинні люди особливо з рук Служби Безпеки, яка не має досвідчених слідчих і справи розбирала на швидкоруч.

Була довга розмова на інші теми, все ж я виніс враження, що він не був об'єктивним, яким хотів себе показати, у своїх висловах більше тягнув правду на свій бік. Безперечно був свідомою людиною і, як військовий, був на своєму місці.

Ціль Кліма Савура зустрітись із нами була одна - запевнити нас про припинення терору з

боку СБ, щоб луцький загін вийшов з підпілля і нав'язати з ними зв'язки спільних дій. Ми мовчали; не заперечували ні в чому, погоджувалися з думкою, аби якнайскорше вискочити із цієї халепи.

Правда, Клим Савур й Іван Бандач дали нам ключики зв'язку, щоб ми могли звертатися до них колибуть і в кожній справі і в будьякий час. Десь в обідню пору потиснули руки одні одним, побажали собі успіхів і ми вийшли з хати. Ми пройшли селом мовчки і вийшли на дорогу і щойно тоді Кіндрат оглянувся і каже:

- Друзі мої, ви не уявляєте, як паршиво я попав у їхні руки... Думав, що вже ніколи не вийду живий, так несподівано, так паршиво...

Всю дорогу він бідкався тим словом "паршиво," що й до тепер мені у пам'яті.

Прийшли в Жидичин. Не знаю, чия то була оселя - Кіндрата чи когось з його родини. Якась сумна, згорована мовчазна жінка поставила на стіл по горнятку молока з хлібом, ми підкріпились і хотіли йти далше. Нам радять не йти в день, бо всюди вештаються німці, польські банди і легко можна на них наткнутись; а вже тим більше в районі Луцька. На краю села була хатина пуста, з повибиваними вікнами. Туди Кіндрат нас завів і ми там пробули до вечора. Як стало сутеніти, непомітно перейшли жидичинський міст через Стир і, обминаючи хати, полями цілу ніч манівцями добиралися додому. Це ж не менше 30 кілометрів.

Аналізуючи цю справу з другом Арйоном йдучи і спотикаючись по непротоптаних стежках, ми одноставно прийшли до переконання, що цей розіграний з нами "фант" таїть дальші потаємні провокації СБ. Справді, якби це робилося щиро, то принайменше нас, голодних і втомлених, покормили б в Кульчині; більше того, вже за Милушами не було проблеми дати нам фуру, яка

боковими селами могла б нас підкинути до Буянь, адже всі ті терени контролювалися ними.

Ця таємнича загадковість об'єднання насторожила нас до пильності, адже людськими долями розпоряджалися не Савури і не Сосенки, а СБ, яке було в руках тих анальфабетів, безпошадних недоумів - катів, таких як Лебеді, "Залісні", "Залізники." І як було з катами еднатись, як забути вчорашнє зло, яке кривавою межею перейшло нам по серцю?

Було ясно, зрозуміло одне, що Лебеда гнітить сором за невдачу роззброєння останнього відділу на Луччині, який далше діяв активно, розповсюджуючи летючки по селах, в яких вказувалось на погубну "революцію" Бандери і на її наслідки. Тому й не диво, що був заплінований і був зроблений ще один шантаж супроти нас, - переговори у Кульчині.

Невидима зброя летючок

Ми почали інтенсивно розкидати по селах летючки, у яких підкреслювалося, що всі біди воєнного лихоліття, які звалилися на голови селян і всього народу, є в більшості причиною бандерівських провокацій. У тих селах на Луччині, де не було стрілів із-за угла на німців та інших безвідповідальних дій, тих "ура героїв", ті села осталися неспалені. Головно інформувалося про те, що німці не є нашими історичними ворогами,

вони ними не були в минулому і не будуть у майбутньому. Тепер є лише тимчасовими окупантами і вони, німці, без нашої крові програють війну, а воювати з ними значить допомагати Сталіну, щоб скорше прийшов цей російський кат всіх нас винищити. Це дійсно був очевидний абсурд.

Летючки ми друкували на циклостилі. Для цього було потрібно мати матрицю, на якій друкарською машинкою писали зміст і валком, насиченим друкарською фарбою, відбивали з матриці летючки.

У мене дома була ще одна машинка до писання, яку я дістав від нашої поліції, як вона, покидаючи станицю в Торчині, захопила все необхідне, йдучи зі зброєю в ліс. На цій машинці я допомагав збільшувати тираж даної летючки. Пригадується мені такий дотепний випадок із тим друкуванням: Навідувалися на хуторі німці, щоб знайти кабанчика у селян, приходили і від бандерівців посланці, щоб я здав їм машинку, але я заперечував, що такої в мене нема, була та здав у свій час...

Щоб не наражатися на небезпеку, одного соняшного дня взяв я машинку і все необхідне і пішов у поле. На другому хуторі жив заможний селянин старшого віку Яків Члек, наші поля межувалися. Яких метрів 50-ть у долині дядька Якова був прекрасний лужок, який майже ніколи не висихав, був обсаджений різнодерев'ям. В одному місці заплави, де поросли у бур'янах молоді осики, липи, не більші двох-трьох метрів висоти, я примостився друкувати, закладав по два листки під кальку і лежачи цокав... Очевидно, коли я йшов до лужка, Яків бачив з садка мене. Коли я довго не виходив, він спустився на низ, але ніде мене біля води не побачив. Видно, що почув цокання

машинки і тихенько наблизився. Я почув шелест, оглянувся. Яків Члек замахав двома руками і злякано заговорив: “Я нічого не бачив, я нічого не знаю!” і швиденько подався додому.

Проїшло від того випадку багато років. Десь у сімдесятих роках один дідок, Іван Шапошников, нічний сторож у конторі ім. Шевченка де я працював, сказав великий секрет: Йому розповідав покійний Яків Члек, хай йому буде Царство Небесне, що за німецької окупації я мав радіостанцію і передавав в Америку, що німці творять в Україні...

Невидима зброя листівок-летючок робила свою благородну справу. Їх читали селяни, молодь, читали й бандерівці, які, як було видно, свою активність дещо припинили. Не було видно вдень тієї безкорисної біганини.

Люди, а зокрема поміркована молодь, які тверезо дивилися на стан подій того часу, об'єктивно оцінювали правду і все, що відзеркалювалося всебічно в летючках. Навіть ті дядьки, які ще недавно хвалили і заохочували юнаків іти бити німця після “Седм'ярецької революції,” казали, що мельниківці розумніші, старші, далекозорі у своїй політичній тактиці, адже правду каже народна мудрість, що “старий віл ніколи борозни не зіпсує”.

Зокрема летючки були до бандерівців, щоб вони припинили будь-які свої безглузді провокації, щоб зберегти ще уцілілі не - спалені села. Селяни це сприймали дуже прихильно і тим ми здобули довір'я, підтримку моральну і матеріальну своїх і щораз більше симпатиків, прихильників.

Нами розкидані летючки стали причиною до події історичного значення, масштаб якої годі переоцінити. Це сталося просто випадково. Десь при кінці серпня 1943-го року, наш бойовий друг

Ананій Федчук-Окунь, цілу ніч бігав по терені сусідніх сіл і розкидав у найдальші закутки летючки. Під ранок втомлений добрався до своєї оселі в селі Уляники і в клуні на сіні заснув міцним сном. Рано у село наїхали німці з поляками по контингент, окружили хату і в клуні натикаються на сплячого Окуня. При ньому знаходять пістолю “дев’ятку,” гранату і частину нерозкиданих летючок. Б’ють його, зв’язують і везуть до Луцька. У Луцьку вище начальство гестапівців прочитало летючки і дивом здивувалося написаним: “Не бити німців, а бити найлютішого ворога України Москву, большевицькі банди, яких агенти повлазили в УПА і руйнують Україну”.

Це надто зацікавило німців, що є такі люди в Луцькій окрузі, які так виважено правильно ведуть тактику боротьби в користь свого народу. З цього випадку стає диво з див, якого ніхто не уявляв, не передбачав. Через пару днів німці звільняють Окуня, віддають йому його зброю, дають написаного листа до наших провідників відділу, що вони німці, хочуть зустрітися з ними для переговорів, які будуть на користь українцям і німцям.

Порадившись, обміркувавши надзвичайно тяжкі обставини, рішили, щоб зберегти людей у такий безвихідний час, відбутися таку дипломатичну місію: Провідники відділу Михайло Солтис і Михайло Каркоць взяли її на свої плечі, тим більше, що вони обидва добре говорили німецькою мовою.

Український Легіон Самооборони

Через зв'язкового Окуня негайно передано відповідь німцям про згоду такої зустрічі. Перший раз зустріч відбулася на могилках-цвинтарі у селі Милуші під Луцьком, слідуюча у самому Луцьку. Наші парламентарі заздалегідь підготували меморандум на письмі з найголовнішими своїми вимогами: Щоб німці негайно припинили терор своїх каральних поліційних загонів над мирним невинним українським населенням, щоб звільнили із тюрем всіх українських в'язнів на Волині, крім комуністів та бандитів; дати нашому відділові необмежену кількість автоматичної зброї та амуніції. Були ще деякі вимоги, на які німці дали згоду. Безумовно що їх до цього змусило положення на фронті і скрізь там, де горіла під їх кованими чоботами українська земля.

Така співпраця з розумними тактичними українцями була для німців вимогою часу, а для нас це було велике політичне досягнення, бо справді припинився терор. Ніде не було видно пожарів. Наш провідник із своїми найближчими друзями їздив до в'язниць Луцька, Дубна, Крем'янця, Рівного випускати на волю в'язнів, яким грозив розстріл, або, в найкращому випадку, спецтабір. Було багато людей з бандерівського середовища, які попадали у руки німців під час акцій і терору німецько-польської поліції, але було багато і наших невинних людей.

Ця подія сколихнула всю Волинь. Такого у такий смертельний час ніхто не сподівався. На жаль, бандерівці і на цей раз своїми перенятими у комуністів інсинуаціями старалися дезінформувати, розповсюджували чутки, що то німці злякались їхньої "революційної" сили і випустили в'язнів. Звичайно люди цьому не вірили

а нам, нашим провідникам було велике моральне задоволення, бо вдалося використати німців для своєї мети і охоронити населення від жорстокостей, які чигали на кожного і на кожному кроці.

Співпраця з німцями блискавично облетіла всі терени. Ті, що були змушені скриватися по криївках не тільки від німецько-польських екзекуцій, але й від бандерівської СБ, відразу відчули себе вільніше. Були скрізь розіслані вістуні, щоб повідомити про легалізацію нашого Відділу на Луччині і до нього почали злітатися відусіль - наче орли - кадри, члени матірної ОУН. Прибув командир Крем'янецького повстанського загону Хрін, який мав 300 найкращих бойовиків до роззброєння бандерівцями. Прибули повстанці із Дубенщини, Володимирщини, створювалася незборима сила, якій надано назву, що відповідала історії часу: "Український Легіон Самооборони" / УЛС /.

Стадія організації Легіону розпочалася в селі Підгайці під Луцьком у великій місцевій школі. Тут комплектувалися сотні, чоти, рої з прекрасною зброєю. На кінець 1943-го року це вже була понад півтисячна армія з вибраних загартованих молодих струнких юнаків Волині, яким вже не раз приходилося нюхати запах пороху.

13 січня 1944-го року Легіон переїхав на постій у село Буяні. Тут стало відомо, що червона орда суне блискавично вперед до наступу на Луцьк, тому була з Буянь вислана на двох вантажних машинах сотня Трактора на розвідку, яка скінчилася трагедією в районі Цуманя. Машини попали під огонь регулярної советської армії. Це була непоправна помилка, якої ніхто не передбачав. Там були вбиті улюблениця Легіону медична сестра Маня Подригуля-Леся, мій рідний

брат по матері Павло Горбачук-Рибак, Микола Король, Микола Борисюк, Петро Філіпчук з села Усічі і ще деякі мені невідомі.

19 січня 1944-го року слідуюча трагедія сталася в Торчині на Водохрища: Чота Костя Шевчука пішла на ставок на освячення води, і - по традиції, - коли пускають голуба, салютують. Чотовий, готуючись до вистрілу, послизнувся на кришталевім льоду, якимось доторкнувся до спускового гачка і куля з автомата МП пішла в груди. Кость упав мертвий. Він був з села Уляники, був мій добрий друг ще із польської в'язниці за польської влади. 20-го січня у Торчині відбувся величавий похорон.

Постій Українського Легіону Самооборони був у нашому селі Буянях майже два тижні. 25-го січня вирушив Легіон на Володимир - Волинський. Його випроваджали односельці з сльозами на очах...З мого села Буяні виїхали в невідому тернисту дорогу такі друзі і подруги: Аріон Поліщук з дружиною Вірою і донечкою Ларисою, моєю хрищенницею, Денис Борисюк з двома своїми рідними сестрами Вірою і Анною, Степан Супрун, Іван Поцілуй, Павло Члек, Анатолій Наюк, Наум Куделя, Василь Приступа, Павло Борисюк, Олександр Наюк, Левко Куделя з дружиною Раїсою, Михайло Гичка, Маруся Сідмороз, Оля Сідмороз, Володимир Салій, Федір Генсіровський, Микола Куделя, може ще хтось, але не пам'ятаю.

Легіон у Торчині зупинився на кілька годин, комплектуючи все необхідне в дорогу: продукти, фураж для коней, тощо. У Торчині вже не було ні німців ні поляків ні мадярів, було повне безладдя: Коли Легіон виїхав з Торчина і настав вечір, тоді бандерівська - УПА, й СБ почали палити місто. Хто до такого міг додуматися?! Хто давав такі накази, щоб палити своє добро?! Невідомо! Згоріли

найкращі будівлі, двоповерхові будинки Кохмана, Яворського та всі будівлі, де містились установи: пошта, колишній постерунок, /місце в якому перебуває поліція/, гміна/районова адміністрація/, польський костел, всі магазини із зерном. Згорів панський фільварок. Тієї “революційної” ночі висадили у повітря невеличкий бетоновий місток на річці Сарна в селі Буянях на соше Луцьк - Володимир-Волинський. Цим погромом керували обласні керівники, відомі “Залісні”, “Залізники”, “Федір.” Із стратегічних міркувань воно не мало ніякого значення, крім руїни власного добра. Ця сліпа маса, своїми руками, як стихійна повінь, була своєрідною руйнуючою татарвою!

Все це наглядно показало і яскраво ствердило саме життя дальшої нашої історії. Треба підкреслити найголовніше, що хід Другої світової бойні між двома диктаторами тоталітарних режимів Гітлера і Сталіна дав кожному зрозуміти, хто б не був яких політичних поглядів, що після упадку німецької сили, яка загрожувала всьому світові, залишилася така сама зараза від московського комунізму. Тому альянти вільного світу, в тому числі й Америка, не дозволять існуванню такої ж другої небезпеки для людства і зразу поставлять на коліна виснажену советську силу. Це із стратегічних передбачень не була фантастика, а реальна віра і надія, що так буде. У те всі вірили - і бульбівці і мельниківці і бандерівці і всі українці. Ми, як могли так зберігали свої сили до грядучого дня, до упадку советської імперії. Підсилював віру в те виступ Черчіля у Фултоні, де він зараз після загибелі гітлеризму закликав знищити більшовизм, але світове жидівство на чолі з американським президентом Рузвельтом та жидівських заправил московського Кремля до того не допустили. Советська тюрма народів ще

простояла 45 років поки сама рухнулась і завалилась.

Збереження людей

Всі ці особи, яких я згадав поіменно, понад двадцять людей, які виїхали з Буянь із Українським Легіоном Самооборони після закінчення війни, осталися живі. П'ятеро з них повернулися додому, однак кагебісти не могли їм доказати, що вони були у Легіоні. Їх ніхто не продав, вони оправдувалися тим, що при відступі німців були вивезені в Німеччину на роботу. Їх не судили, не переслідували. Всі вони завели сім'ї, жили, працювали на рідній землі, дехто відійшов у вічність, а дехто доживає старість до сьогодні. Більшість буянців, найближчих моїх побратимів, розлетілися мов ті журавлі по цілому світу: Одні в Канаді, дехто в США, Австралії, Аргентині, Бразилії, Англії, Франції й інших країнах.

Від часу коли настала воля і повстала Незалежна Українська Держава, багато з них приїжджало і приїздить поклонитися рідній землі, батьківським могилам і всьому, що дороге, незабутнє душі. Більшість з них так само доживши старості уже пішли на вічний спочинок після втомлених довгих своїх тернистих шляхів, залишивши по собі світлі сліди відданої праці на чужині для волі неньки України, а також Богом дане своє насліддя. Левко Куделя і його дружина

Рая померли в США, Василь Приступа в Канаді, Павло Члек, Олександр Наюк, Володимир Салій в Англії, Анна Борисюк в Австралії та багато інших.

Відрадне одне, що всі вони стали людьми з великої букви на чужині, високої культури, заможні, а ми в ріднім краю на землі медом і молоком текучій, вже навіть у Незалежній Українській Державі дальше жебраки, обкрадені, обдурені.

Українська діаспора в цілому світі для волі України зробила набагато більше, як дехто уявляє. Вони єдналися в громади, товариства культурного, суспільного, політичного і релігійного життя, будували храми, національні інституції, де жеврів дух визволення України з московського ярма. Видавали пресу, писали книжки, знайомили чужинців, що є на світі Україна, за що і ким закутий вічно в неволі її героїчний народ.

Коли 24 серпня 1991-го року було проголошено незалежну самостійну Соборну Українську Державу, весь світ її визнав в колі рівних народів планети. Щоб бути об'єктивним в оцінці збереження людей тих років, то треба ствердити, що провід ОУНм вів мудру тактику боротьби з ворогами конспірації в час ненашої війни - не залучати масу до боротьби, як це робили бандерівці, а чекати слушного часу - не стихійного бунту, а справжньої революції, коли падають імперії.

Мабуть я не помиляюся коли скажу, що та горстка вибраних ідейних борців, які опинились у вільному світі, зробили більше для України, як тисячі тих, які невинно попали в табори Воркути, Колими і в муках голоду і холоду лягли на завжди під брилами вічної мерзлоти. Скажу ще одну істину: якби СБ не вбивала таких самих націоналістів однієї ідеології, однакового прапора,

того ж Володимирського Тризуба, то ніхто з нас і згадки не мав би покидати рідний край, а готувався б до змагу із справжніми нашими історичними ворогами - Москвою і продовжував би творити дальшу історію наших Визвольних Змагань.

На превеликий жаль так не сталося. Ми мусли рятуватися від ганебної братовбивчої Каїнової смерти. Це було найстрашніше, але, як каже народна мудрість, "нема нічого поганого, щоб на добре не вийшло" - тим ми зберегли життя багатьом, які і сьогодні докладають усіх своїх можливих сил для розбудови і скріплення нашої незалежної Української Держави.

Аналіза всього, що було

Минуло від того часу до сьогодні, коли пишу ці рядки свого спогаду, 55 років і самому не хочеться вірити, що таке було - вбивав націоналіст націоналіста. Вбити людину легко сказати, все ж таки у всьому є межа, у кожную війну і революцію нашої і минулої епохи вбивали воїн воїна ворожих армій. В наш час вбивали комуністи націоналістів, націоналісти комуністів, всяких шовіністів, які зазіхали на нашу землю і життя, - все це закономірно в процесі історії народів.

Але щоб вбивав українець українця, таких самих патріотів, того в нашій історії не було. І чомусь до цього часу ніхто з наших людей, що звать себе істориками, не висвітлюють правди,

замовчують, бояться злочинної ганьби. Мені самому на протязі цих семи років нашої волі на різних зборах нераз приходилося чути від потерпілих родин скарги про вбивства СБ, то таких зразу закричать, не дають їм висловитись, а вину складають на провокаторів переодягнутих у форму большевицьких повстанців. Дійсно, таких провокаторів було масово наслано після другого приходу советів у роках 1944-45, як свідчать архівні документи. Тільки з Харківської спецшколи заслано в західні області України понад 30 тисяч провокаторів, диверсантів, вишколених у спеціальних закладах. Ці продажні вояки під виглядом бандерівців чинили масовий терор, вдаючися до крайнього садизму. Це діялося не тільки на Волині, а також у Галичині.

За німецької окупації таких підлих провокаційних груп не було, за винятком сидів десь на версі підручним біля Лебеда Ріхард Ярій, який з наказу Москви зумів переконати Лебеда, що мельниківці найбільші вороги бандерівців і їх треба знищити. І нищили - і не московські висланці агенти, а свої відомі, раніші близькі друзі. Адже Зоренка і Сергія Щирського засудив і вбив есбіст Іван Бандач-Залізняк, вчорашній друг Сергія. Таких "Залізняків" нерозумних було чимало по всій Волині, які чинили неоправдані злочини.

Дійсно в голові не поміщається, що таке було. Якось на початку сімдесятих років мій син Павло, будучи трактористом у колгоспі ім. Шевченка, орав у полі і саме на тому місці, де колись стояла хата і вся багата забудова Івана Кревського, виорав скриньку яка була наповнена паперами - документами. Поки та скринька стояла у полі відкрита, за якою мали приїхати кагебісти, син взяв цілу жменю тих паперів, заховав у кишеню і привіз мені додому. Вони були мокрі, але,

розгортаючи їх помаленьку, можна було виразно прочитати їх зміст. У тих грипсах - документах були всякі звіти, повідомлення, накази, а з них вирізнялися такого змісту: "Негайно подати списки ворогів України, комуністів, поляків і мельниківців." Це було надто боляче бачити, читати, знати про такі накази, які надходили такі від тих Лебедів. Мені було неописаним болем, неначе сіль насипана на відкриту рану у серці, прочитати у списках своє ім'я "як ворога" України. Не вмію передати словами цього морального болю чести.

При цьому хочу поінформувати, що оселя Івана Кревського була осідком Обласного Проводу ОУН бандерівців за німецької окупації. Там були зроблені криївки з відповідними тайними документами під будівлями двох клунь і шопи; збіжжєві магазини знаходились під хлівами. Кожний день - рано, вдень і вночі - сюди прибували зв'язкові, пішоходи, на возах і верхи на конях, їх приймав наш відомий Яків Новосад. Часто сюди навідувався і "Залісний" Фанась Ковальчук, керівник обласного СБ. Про цю активність і рух бандерівців мені завжди розповідав мій добрий дядько Григорій Наюк, який жив у сусідстві з Іваном Кревським.

Омислене, передумане, пережите

Я прошу, благаю тих добродіїв, які будуть читати ці мої рядки спомину, нехай не подумають мене обвинувачувати у неприхильності чи ворожнечі до вояків-повстанців, які були у Бандерівській Повстанській Армії - БПА - вони для мене святі. Їх безсмертні, героїчні подвиги у безвиглядних боях були такими, яким не може рівнятися жодна нація. Одначе з великим болем, але для історичної правди треба сказати, що бойовиками-упістами керувала вузька партійно-поліційна система СБ, яка була усім - оскаржувачем, суддею і виконавцем. Боротьбу за волю України СБ звела до громадянської війни, до винищення провідних діячів, інтелігенції, духовенства, навіть тих чесних господарів, які їх годували, але не погоджувались із їх варварською роботою, жорстокою карою смерті!

Так виглядала бандерівська боротьба, яка була монопольним устроєм однієї партії!

Адже всім відомо, що мобілізована Лебедем Бандерівська Повстанська Армія - БПА, - це тисячі повстанців, які по приході советської червоної орди добровільно здалися більшовицьким катам на їх милість. Сам Лебедець-Рубан, як дезертир, втік на Захід.

Ті, яких залишено у советській пастці, були подивугідні герої, бо, не маючи чим відбиватись, останню кулю пускали собі в чоло, або розривалися гранатою!

Такою стратегією боротьби віддано найкращих синів і дочок українського народу ворогам на смерть.

Жаль, великий жаль, що Волинь втратила так багато найкращих синів і дочок у непотрібній війні із німцями. Ці жертви були даремні - крім

шкоди самим собі і руїни Волині та помочі нашим найстрашнішим ворогам-москалям, більш нічого вони не дали!

Натомість галичани мали зовсім інше наставлення. Писав у своїй книжці М. Лебедь “Українська Повстанська Армія УПА:” “Полігон на Волині, мозок у Львові”.

У Галичині коло сто тисяч молодих юнаків створили Дивізію “Галичина” у той же самий час, коли Волинь горіла. Були чисельні арешти й масові розстріли за необдумані потягнення політиків проводу Бандери, або зручно підсунені провокації.

Видно, що генерал Ватугін, командуючий українським фронтом, маючи мілітарну силу, не сподівався великої партизанської засідки і 20-го березня 1944-го року біля села Сіянци під Острогом був вбитий упістами.

У той самий час у Клеванських лісах на Рівненщині, поляг у бою головнокомандуючий БПА /Клим Савур/ ім'я Дмитро Клячківський/. Ішли бої на Крем'яничині і Луччині.

Мені в той час, коли вже і Галичина опинилася під тим самим чоботом, доля судила бути далеко від рідної землі, аж у районі міста Кракова, у рядах Українського Легіону Самооборони. Пам'ятаю, як уміло була підключена польська, німецька та чеська преса, яка на своїх сторінках гула, як порожня бочка про бої комуністів із УПА. Одначе ці вістки сприймались із трепетом душі, хотілось бути там, у вирі боротьби з ворогом. Таке бажання горіло у душах багатьох наших вигнанців, які говорили: “Краще на своїй землі кістками полягти, як на чужій за нею тужити”.

У місяці вересні 1945-го року я нелегально з Німеччини повернувся у рідне село, але повстанської відкритої війни вже не було. Десь, то тут то там, накидалися підпільні групи на ворога,

які скривалися по криївках, їх висліджували кагебісти - стрибки, /військові відділи для поборювання партизан/. У таких випадках мало хто здавався живим, останню кулю залишав для себе. Так вбив сам себе в криївці наш односельчанин Петро Столярчук, де з ним була підпільниця "Пчілка", яка теж не здалася живою. Пустила собі кулю в чоло Анна Свиріпа, яку знайшли у криївці. Це саме зробив Петро Ксезук. Не взяли живими і моєї двоюрідної сестри Надії Наюк і Віри Приступи, загинули осінню 1945-го року у криївці в селі Буків, Луцького району.

Вся епопея безвиглядної "героїчної боротьби" зосередилася в Галичині на Підкарпаттю, де змагання тривали понад п'ять років. В цій війні масового терору, депортації родин і цілих сіл, нечуваних репресій, до яких вдавалися комуністи в боротьбі з УПА в Галичині і на Волині, в безконечних боях вкрай підкошували її сили з дня на день, з місяця на місяць, рік за роком. Чисельність УПА помітно зменшувалася. По даних архівних документів за свою волю, український народ Галичини заплатив страшну ціну: Наприклад, із 30 тисяч повстанців Івано-Франківщини 23 тисячі впало на героїчному полі бою.

Закономірно генерація українства за 20 років польської влади на західніх землях України, вихована на героїчних прикладах таких, як Білас, Данилишин, Басараб, Головінський та багато інших, мусіла залишити по собі незатерту сторінку героїчної історії України.

Поринаючи в роздуми, аналізуючи все те пережите, припустим навіть таке: нехай би не було в нас розколу ОУН, нехай була б єдність всіх партій, об'єднаних в один моноліт, - без східніх земель України, де московський геноцид винищив

національну душу народу, про визволення України не було б жодних перспектив тим більше, що Америка скріпила Советський Союз і дозволила йому окупувати всі завойовані ним держави східної Європи.

Сьогодні, коли приходиться читати чимало матеріалів партійних писак, у яких Бандеру ставлять поруч Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, - це ніяк не личить. Великі гетьмани були державниками, шукали союзників, щоб скріпити свою внутрішню і зовнішню силу, а за Бандери чи вірніше, під його іменем, було - "бити всіх чужих і своїх". Навіть була маршова пісня..."Всіх ми знищим, всіх ми знищим, вождь Бандера нас веде"..!

Ще й тепер намагаються твердити, що Бандера був герой і патріот, але як політик був нікудишній. Його авантюризм, отаманство, амбіції перевищували найсвятіше. Так будувати Україну, як будував його заступник Леbedь, ніколи не збудується. Це було очевидне руйнування, а не будівництво!

На своїх сторінках я вже згадував про бандерівського історика Олексу Новака, який у своїй праці "УПА, сторінки історії" на 21-ій сторінці пише: "Після Коліївщини 1768 році наш край не знав такої міці вибуху народнього гніву, такого всеосяжного рушення за свободу, героїчного зриву духу, як гігантна битва УПА з німецько- фашистським і більшовицько - московськими недолюдками". Дуже аналогічне порівняння, адже Максим Залізняк і Іван Гонта з гайдамаками повстали не для визволення України, чи побудови незалежної держави. Такої ідеї в них не було. Мета їхнього повстання була в тому, щоб мститися ляхам за кривди, за знуцання панів над українським народом. Гайдамаки гуляли, карали, палили, земля горіла, кров'ю підпливала.

Справді, після Коліївщини минуло 175 років і подібну гайдамаччину творив новітній гайдамака Микола Лебедь на Волині. Найбільш болючим для мене є те, що і сьогодні є чимало тих “істориків”, які багато пишуть про подвиги УПА - а де про СБ? Чомусь замовчують про їх роботу, адже про цих останніх можна висвітлити багато більше “подвигів,” ніж початкуюча партійна група УПА, інспірована ОУН бандерівців.

Однобоко по партійному декларативно пише Петро Мірчук у своїй праці: “Українська Повстанська Армія, в 1942-1945 роках,” де заперечив історичну правду. Адже УПА виникла зразу після вступу німців на територію України 1941-го року. Започаткував її Тарас Бульба-Боровець, з яким від самого початку тісно співпрацювала ОУН під проводом полк. Андрія Мельника.

Різні документи публікацій виявили, що бандерівці не можуть записати на свій рахунок початок УПА, бо вони у тому часі не лише не підтримували повстанського руху в Україні, а, навпаки, виступали категорично проти створення УПА Бульбою-Боровцем. Щойно група Бандери під проводом Лебеда, скориставшись тим, що Провід ОУН Мельника дав наказ не ставити їм опору, щоб не було братовбивчої війни між націоналістами, бандерівцям вдалося роззброїти справжніх повстанців членів ОУН, в тому числі Бульбу-Боровця. У серпні 1943-го року остаточно “сконсолідували” УПА під цілковито бандерівську контролю на чолі з СБ і ВПЖ. За намовою Москви розпочали війну з німцями, що коштувало Волинь безчисельних жертв та руйни.

Та ще більше мене болить дезінформація теперішніх писак, що Сціборського, Сеника, Горліс-Горського та інших вбили більшовики. Це

ж така очевидна брехня, провокаційна, якій нема рівних в нашій історії! Був час, що вони самі вихвалялися, що то їхня робота. Один теперішній політичний діяч назвав бандерівщину мотлохом в нашій історії. Справді, провід ОУНб з верху до низу був насаджений агентурою Москви, як засвідчують архівні документи. Навіть у оточенні Романа Шухевича були такі особи, які схилялися до співпраці з урядом Радянської України. І нема сумніву в тому, що смерть командуючого УПА “генерал-хорунжого” Романа Шухевича 5 березня 1950-го року в селі Білогорща на Львівщині сталась якраз при помочі тих осіб, які точно вказали енкаведистам місце перебування “генерала” Чупринки.

Пробивали світло в тих подіях опубліковані документи польської розвідки, яка хвалилася, що їй вдалося по війні не лише перехопити контакти ОУНб в Україну, які ішли через Польщу, але так їх використати, що і членство ОУНб в Україні й Провід ОУНб в Мюнхені довгі роки були годовані тими інформаціями, які їм доставляла польська розвідка і її советські опікуни.

На жаль до тепер Провід ОУНб не дав жодних переконливих вияснень в тій, дуже важливій справі, бо ж вона коштувала життя багатьох українських патріотів.

Після смерти Романа Шухевича його пост головнокомандувача УПА займає його заступник, керівник УГВР /Українська Головна Визвольна Рада/, Василь Кук-Леміш, який незабаром потрапляє у руки кагебістів, кається, публічно осуджує, очорнює боротьбу УПА і дію ОУН, звертається листами до Бандери, Лебеда, Стецька, щоб вони теж покаялися, бо Радянська Україна є насправді соборною українською державою.

Василь Кук жив у Києві у добрі і розкошах,

у “пошані”. Коли було проголошено 24 серпня 1991-го року Українську Незалежну Державу, Василь Кук казав, що і він боровся за Самостійну Україну.

Ще до цього часу одна дуже важлива сторінка історії УПА не висвітлена належно, про яку ось як пишуть бандерівські літописці: “Окремі групи УПА продовжували боротись аж до 1955 р.” Олекса Новак у споміні: “Сторінки історії УПА,” /ст. 21-а/, пише: “Немов це була нездолана сила советськими органами.. хто так думає, дуже помиляється.” Після війни советська каральна машина, її смертоносний маховик, набрав сили як ніколи до цього часу. Вони поповнили свої кадри різними головорізами з фронтових та партизанських каральних загонів, тому вони могли на протязі одного року все це змести з лиця землі. Але Москва мала свій стратегічний плян, щоб чим довше протягнути війну і тим якнайбільше винищити українського народу і вміло винищувати руками тих же самих українців, які вміли і без помочі НКВД себе поборювати. Адже вбивця Степана Бандери не був москаль із якоїсь там Рязані, чи Москви, а свій рідний українець Богдан Сташинський із українського села, яке лежить 17 кілометрів від Львова.

Тут доречно буде мені нагадати один епізод, який яскраво висвітлює картину нищення самих себе в нашому селі Буяні. На хуторі відомого нам Якова Новосада, по сусідськи через дорогу жив взірцевий господар Нетифор Волох, бувший матрос російської фльоти у Першій світовій війні. Його господарці завидувало все село, гарні будівлі під цинковою бляхою, хата помальована світлими красками, прекрасний сад, чимала пасіка, все обійстя обгороджене теж помальованими штахетами. Була у нього і наймичка - робоча сила.

Та найголовніше, був у них одинак син Павло, якого цяцькували змалку і не дозволяли дружити із сусідніми хлопцями Новосадів, бо ті читали книжки, передлачували “Дзвіночок”, “Самоосвітник,” ходили в “Просвіту;” для старих Волохів це було непотрібне. У такому дусі вони виховували сина.

Коли в 1939-му році прийшла советська влада, Волоха, як і інших багатших господарів, обложили непосильними налогами, ставками, з яких він вив'язувався як міг і хоч першим записався в колгосп, не витримав наруги - помер. В 1943-му році за німецької окупації Якову Новосаду вдається завербувати Павла Волоха в УПА.

Не знаю, як і де він воював, але ж одне відомо, що він своїм вихованням не мав нічого святого, не мав любови до України, до її визвольних змагань, а опинився в УПА обставинами німецького свавілля, як і багато інших. Коли весною 1944-го року прийшли знову совети і після кількох боїв з кагебістами і стрибками залишилися окремі групи підпільної УПА, одну таку групу очолює Павло Волох. У його розпорядженні є люди, криївки у певних селах, у тому числі і в Буянях.

І ось тут розпочинається найстрашніше. Через свою матір, стару Волохшиху, Павло нав'язує зв'язки з начальником Торчинського відділу КГБ Севериновим, який обіцяє спасти для матері сина. Стара мати частенько з щіпком в одній руці, а в другій корзина з медом, поспішає в Торчин до Северинова на “пораду.” Мало того, улаштовує ночами зустріч у себе в хаті із сином Павлом і районним начальником НКВД Севериновим. Починається таємна, нікому не відома, страшна провокація. Спершу падають жертвою криївки, про які Павло знав, навіть і та, у якій переховувався

Петро Столярчук, який не здався живим у руки. Павло Волох даліше керує групою повстанців і у змові з Севериновим розробляють плян, як потихенько цю групу зліквідувати, не всю разом, а по часточці - одного, двох у кожній облаві. Так і було. Павло Волох інформує чекіста Северинова що він із кількома своїми хлопцями, в тому числі дві дівчини зв'язкові, будуть у домівці такого то господаря на такому то хуторі в селі Буянях, щоб того господаря облава минула. Він пошле на іншу квартиру двох чи трьох упівців і щоб чекісти ту хату окружили і господарям сказали, щоб ті, хто у них є добровільно здалися, то їм все буде дароване. Таких арештованих жертв судили воєнні трибунали на розстріли, або на каторгу.

Розповідала Леоніда Бандач, зв'язкова Павла Волоха, яка ще до нині живе: Коли їм сказали, що облава на хуторі, вона до Волоха сказала: "Що, будем приймати бій"?...А він їй відповідає: "Льоня не панікуй! Дасть Бог, що вони нашу домівку оминуть. Так і було, що оминули." Ніхто не міг догадатися про тайни зрадника, Каїна, вбивцю, провокатора!

Таким хитрим методом була зліквідована група УПА, осталися ще не схоплені Леоніда Бандач і ще одна молода дівчина, про яку і Леоніда не знала, звідки вона є /це не дозволялось/. І от, щоб позбутися цих двох дівчат, Павло Волох з Севериновим умовилися прибрати їх іншим способом: Дав наказ Леоніді, щоб вони обидві о дванадцятій годині ночі були біля хати Жаловоги. Там буде зв'язковий з проводу і дасть вказівки, що даліше робити! При цьому попросив її, щоб вона дала йому свій годинник, бо, мовляв, його попсувався, а через день два віддасть. Леоніда, нічого не підозріваючи, знімає з руки годинника, вручає, йому і подумала: "Як же провідникові без

годинника?...”

Ідуть вони полями, щоб ні з ким не стрінутись підходять під хлів Жаловоги, йдуть під хату, як із-за вугла Северинов з націленим пістолетом закричав: “Руці вверх, ти сука, я тебе вже два часа тут ожидаю”. На обох дівчат були накинуті наручники і доставлені в Торчин. Щойно тепер Леоніда Бандач зрозуміла, чому Волох забрав у неї годинника і всі його загадочні закулісні інтриги як “Льоня не панікуй! - дає Бог, що нашу домівку облава омине...”

Леоніду замкнули в одиночну камеру у будинку районного НКВД. А день перед її арештом в селі Буянях трапилася ще одна трагедія: Стрибки при облаві вбили Олю Скопюк, яка втікала. Її тіло привезли до Торчина роздягнули, поставили під парканом, почепили автомат на ший і зганяли людей подивитися на “пойману бандеровку”! Такими методами чекісти залякували народ. І от, прийшла подивитись на Олю її рідна сестра Віра, проходячи повз будинок, де сиділа Леоніда, яка дивлячися через загразоване вікно, пізнала Віру, стала на весь голос кричати: “Вера! - Вера! - Віруню!!! Павло Волох мене продав! Він всіх попродав!!!”

У вікні була відчинена фіртка і Віра виразно почула всі слова... Вона була на мить зупинилася, непомітно махнула рукою, що все зрозуміла і, не оглядаючися, пішла даліше.

Того самого дня в ночі приходять до Павла Волоха його друзі з СБ, застають його у ліжку. Він скаржиться, що захворів. Нічого не підозріваючи, що ті хлопці прийшли по його душу, даліше вдає із себе “патріота”, вболіває над останніми жертвами. Вийшовши з “друзями” на двір, ті із місця кидають йому на ший мотузку і вішають його на гілляці найбільшої черешні над

дорогою, забираючи годинники з обох рук.

Вранці стара Волохшиха вийшла на двір і побачила свого сина, який теліпався на гіляці. Наробила божевільного крику на все село, позбігалися люди і побачили видовище. Северинов, який обіцяв спасти матері сина, на похорон не прибув, не прибули і односелці, за винятком кількох найнятих за горілку і мед.

А згодом, на могилі Павла, на таблиці, яка була прикріплена до хреста, був помітний напис: - "Собаці собача смерть".

Пишучи про ці події, не можу оминати ще однієї розповіді, яку мені особисто не так давно розказувала колишня каторжанка, от та сама Леоніда, про ті неймовірні муки, які зазнавали наші українські дівчата з чистісь такої вини, це вже у повоєнні роки. У час безперервних облав і обшуків по всіх закутках розлюченими п'яними кагебістами і стрибками, однієї ночі вона не могла знайти пристановища із своєю подругою. Куди не заходили, все люди відмовляли переночувати, мотивуючи, що кожного дня в них шукають, все перекидають. І ось вони обидві рішають перебути ясний день у полі Буянських гір на північ від хутора, де до 1940-го року була німецька колонія Янівка. На однім пагорбку при долині, в одній борозні, де спливала дощова вода і вимила добрячий рівчак, вони там скрилися, полягали на сиру землю - нічим постелитися, нічим накритися. Ця схованка була надійна. Їх могли викрити лише тоді, якби хтось проходив мимо борозни. Вони цілий день були без води і без хліба, а над вечір ще й дощ помочив їх. Коли смеркло, вони, як мокрі кури, не знають, куди йти. Вийшли на гору і побачили в долині тьмаре світло у якійсь хатині. Вони йдуть, спотикаючися по тих долинах, горбках, у напрямі того світла. Нарешті підходять

під вікно, стукають. Виявляється, що вони потрапили до своїх людей, Михайла і Анни Наюка. Як відомо, брат Анни, Олекса Приступа був розстріляний у Луцькій тюрмі на початку війни, старший брат Степан, засуджений на 25 років таборів, сестра Віра загинула у кріївці, сестра Павлина засуджена й вивезена в Колиму, а мати й найменша сестра Галина вивезені на Сибір.

Зразу, як тільки вони зайшли в хату, Анна завісила вікно килимом і почала хутенько приготувляти їсти. Дівчата найперше попросили води, жадібно напились і почали вечеряти. Анна біля них бігає та все підганяє:

- Скоренько дівчата, їжте, скоренько їжте, що Бог послав..."Коли вони поїли, Анна просто заявляє: "Перекусили дівчата, а тепер ідіть далше у свою дорогу, бо рано буде у нас облава!" Леоніда спокійно мовить:

- Дорогі мої, ми звідси нікуди не підемо, ми не маємо сили і кілометра подолати, ми йдемо у клуню чи хлів, десь примістимося, нам не треба ніякої постелі, а як буде облава, ми скажемо, що ми в ніч сюди зайшли самовільно!"

Господар дому Михайло Наюк сидів край столу, взявши голову в руки, щось думав...думав...Нарешті встав, і каже:

- Ходіть дівчата, за мною.

Вони вийшли на подвір'я. Він взяв два посторонки і в клуні зв'язав дві в'язки соломи, виніс під хлів, розв'язав одну і туди всередину уместив одну з них, знов стягнув в'язу посторонком. Те саме зробив із другою в'язкою. Коли така операція була скінчена, Михайло шепнув:

- Коли буде облава, будуть шукати в stodолі, в хліві на вишках, а на дворі на в'язки не звернуть уваги, що там сховані живі люди. Тільки ви, як хтось буде у дворі, щоб не ворушилися"!...

Можна собі тільки уявити, як цілий день живій людині мертво пролежати зв'язаною у в'язці соломи?!

Такі неймовірні муки українських дівчат - рожевого цвіту Нації - були не поодинокі. Їх було тисячі у підпіллі, тюрмах, таборах. Я їх бачив на Колимі, вони пройшли страждальну дорогу терпінь, знущань, потоптання честі, глузу московськими катами. Той цвіт в'янув, як зірвані квіти при битій дорозі, догоряли у вічній мерзлоті далекої півночі. Або фіксування таких неймовірно-нечуваних розправ чекістами над українськими дівчатами, від яких холоне кров у жилах. Дівчина йшла у ліс до брата, чи до нареченого, а із засідки чекісти таку дівчину ловили, ставили її босими ногами у кип'ячу воду і відпускали, щоб всіх інших застрашити, як вештатися в лісі.

Більшість таких дівчат вмирала!

І досі не можу собі усвідомити, чому у цю Другу світову війну, чи, вірніше, розбою між двома хижакими, так масово гинули невинні дівчата і жінки України? Чогось такого подібного не було в минулі війни! Закономірно чоловіча стать кожного народу, коли досягає повноліття, стає воїном, щоб зброєю у руках боронити свою землю від ворогів. Так було віками і в нашій історії, за княжих і козацьких часів, коли з воїнів мало хто доживав до старости, всі гинули у кровавім бою з ворогами, захищаючи волю свого народу.

Натомість жіноча стать мала інше покликання Богом їй дане: продовжувати рід людський, бути незмінним сторожем домашнього вогнища. Москва віками різними способами винищувала український народ, не даючи йому росту і збільшення, багато мільйонів зрусифікували, яких десять мільйонів знищили геноцидом голоду в 1932 - 1933-іх роках,

розстріляли по тюрмах і таборах всю інтелігенцію. Вдалось їм знищити все свідоме українське населення на західніх землях України, в тому числі найбільше дівчат - гарантії росту нації. Цей останній геноцид Москві вдався, завдяки необдуманним провокаціям Лебеда, який мобілізував все населення до збройної боротьби, не у своїй війні і не у своїй революції. Він видав на поталу розправи чекістам всю свідому і несвідому масу. І та несвідома маса у вигляді таких Павлів Волохових, яких було багато у кожному селі і вони своїми діями принесли Україні більше біди, як самі вороги.

Боляче було розплачуватися народові за безвідповідальну, немудру політику Бандери і Лебеда, як не раз твердив Яків Новосад: "А нас є багато..." Тим "багато" не треба було тішитися, бо всі вони з перших днів другого приходу советів були відомі, розконспіровані. Їх відразу арештовували і вони видавали все, що було змагашиноване для УПА, де закопане зерно, схована мука, крупа, макарони, смалець, ковбаса, одежа, тощо. Все це забирали, грабували, а за найменшу причетність людей до цього пучу пакували в тюрму. Найбільше лихо відбилося на тих же дівчатках за зв'язки і "пособіє бандітам." Тільки з нашого села шість молоденьких цвіток упали жертвою невинної смерти. Около двадцять дівчат, між ними одна жінка, були засуджені воєнним трибуналом на довгі роки таборів та заслання. Я ще і ще раз не побоюся сказати, що якби була тактика розумна, далекоглядна, конспірована, яку вела ОУН під проводом полк. А. Мельника, то цілком з певністю можу ствердити, що було б набагато менше жертв і пролитої невинної крові. Свідченням цього є нерозконспіровання чекістами мельниківської

ОУН, члени якої були по селах, вони не виїхали на захід і ніхто не був арештований. У цю структуру зверху до низу не проникли агенти Москви, ніякі провокатори у вигляді Ріхарда Ярого, чи Павла Волоха.

“Недолюдки діти юродиві”

Клянусь честю своєї старости, що все що даліше хочу розповісти, є правдою, про отих Іванів, Андріїв, Павлів, “дітей юродивих, щоб вони були й на світ не родилися, мати б не ридала і люди б не знали, що ви за орли і не покивали б на вас головою.” /Т. Ш./

Коротенько розкажу про Івана Борисюка. Це мій племінник, син старшої сестри моєї дружини Мотрі. Народився 1923-го року. За Польщі ходив у торчинську семирічку, добре вчився. По приході червоних у 1939-му році стає студентом Луцької Української Гімназії. У 1940-му році став членом юнацької сітки ОУН і її провідником. За німецької окупації був у районному проводі СБ. Із його участю була помордована сім'я Бондаруків, знищені за “дезертирство” з УПА Олександр Сак, Василь Червяк; вмочав свої пальці і в кров Сергія Щирського, вже не говорячи про “чистки” поляків і комуністичного елемента.

І ось, чомусь воно так є на світі, що всі кати, які сіють смерть на своїй путі, найбільше бояться

смерти і ганебно стараються її оминати. Так поступив й Іван Борисюк. Коли червона армія заняла Луцьк і її штаб засів у селі Шеплі, викликали всіх, "мобілізували," декого стріляли, кого у тюрму відсиляли. Тут Іван бачить, що "сухоребра" заглядає йому в очі, зраджує ідею лебедівської революції і добровільно зголошується в штаб іти на фронт. Йому пощастило як нікому. У штабі засідав писарем знайомий жидок з Торчина, з яким Іван ходив разом в торчинську семирічку. Вони один одного пізнали, привіталися. Жидок питається Івана: "Чи ти не був у банді?" Той категорично заперечив: "Ніде я не був, ти ж мене добре знаєш!". Жидок йому повірив і сказав: "Я тобі дам хорошу характеристику і ти підеш в діючу армію".

Так і було. Його не переслідували як усіх інших. Дали спочатку працю у штабі, де вже після війни, по багатьох відомостях буяньців, стверджували, що він продавав своїх - був Юдою - допомагав катам. На фронті добре воював "за родину, за Сталіна" й "удостоївся" чимало бляшок-заслуг, дійшов до Берліна. Після війни повернувся додому, але тут кагебісти уже мали його дані про "деятіельності" за німців і сказали, "спасібо" за те, що воював, а за "деятіельность" у банді треба "отвечать".

Тут не було виходу. Іван скоренько оженився та із дружиною втікає на Сибір, до своєї тітки Мокрені Штрупель, яка була вивезена 20 травня 1941-го року. Там у місті Кісельовську, Камеровської області, маючи добрі документи як учасник "великої отеческой войны", знаходить роботу. Працює на шахті бухгалтером яких десять років, щойно на початку 1956-го року, коли вже бандерівська діяльність припала пилом забуття, він повертається із сім'єю у львівсько-вугільний басейн. Дістає працю бухгалтера на третій Велико-

Мостівській шахті і проживає на “посьолку” на поселенні Гірник.

Тепер на пенсії і при зустрічі зі мною ніколи не хоче згадати минулого... А мені так хотілося б почути щось із тих тайн, які він забере у могилу.

Не можна оминати при цій розповіді ще про одного типа, Андрія Члека, швагра Івана Борисюка, як кажуть, “свій свого знайде по духу”. Будучи неменшим активістом Бандерівської Повстанської Армії /БПА/ від свого швагра, був дуже гострий на язик і скрізь переконував молодь, що “Україна самостійна вже була б, тільки мельниківці перешкоджають, не хочуть бити німців”, а сам від битви остерігався як тільки міг. Любив чужими руками загрибати жар. І ось, коли почали повстанці гинути у боях з німцями, то що робить він? Бере мокру ганчірку, обмотує нею руку і прострілює, завдаючи серйозне поранення і каже, що поранили німці, коли він десь там переходив. /Про справжнє поранення, як це було, він мені розказував особисто/. Лікування руки продовжилось до другого приходу советів, але воювати проти них не пішов. Так як і його швагер Іван, зрадив БПА, яку сам організовував. Мало того, стає активним організатором нової советської влади і його обирають секретарем Сільської Ради. В той час на таку посаду могли попасти люди тільки стопроцентово віддані радянській владі, назначені органами НКВД, з якими він співпрацював. Отже, не без його помочі, пішли всі ті хлопці, чоловіки і дівчата на тортури і знуцання в сибірську вічну мерзлоту за якусь найменшу співучасть, про яку знав секретар Сільської Ради села Буяні Андрій Члек.

На цій посаді тримали його понад 25 років де він щиро, віддано служив, завчасно збирав податки і всі податки від розораних колгоспників.

Мав звичку при кожній розмові лягтися брудною московською лайкою, “матюками” сипати на Бога, Христа і всіх Святих на небесах. Це була, як говорили селяни, його чорна хвороба. Як настала воля України, ніде з дому не показується, на різних зборах не був і не буває, завжди п'яний.

Смерть заглядала в очі

Це було у самий розгар сутичок УПА з німцями у Садівському лісі, коли німецькі самоліоти стріляли по жінцях, які жали жито. Саме в той час на фільварку “Раковщизна” - однієї ночі було забрано для УПА кілька корів. Німецький командант з Торчина Валенщук наказує нашому голові управи ту кількість корів забрати від селян і негайно доставити у фільварок, що й було виконано. Цей прикрий випадок обурило багатьох.

І саме в ті дні я пішов до свого сусіда Андрія, який пас корови на полі, поділитися новинами. Там застаю Анатолія Мазурчука, відомого господарчого референта сітки ОУНб. Він на всі лади вихваляє акції бандерівців, ганьбить мельниківців, що вони не б'ють німців. Я дорікнув йому за безглузду роботу з коровами, за які потерпіли люди нашого села. Ті корови можна було легко здобути на польських колоніях /тоді ще не було з поляками війни/. І от наша політика дійшла до того, що він мене назвав запроданцем-зрадником. Це мене зачепило за живе. Я вийшов із себе, відвів руку, грахнув по пиці, він здає мені

здачу. Ми зчепились, як розлючені звірі, дали волю рукам, ногам, подерли на собі одяжу. У нашу бійку втрутився Андрій Петрович, розборонив нас і на тому все скінчилося. Лишилися в нього і в мене на обличчі подряпини.

Та головне те, що він запримітив у мене за ременем револьвер-наган, якого я в той час завжди носив із собою. На другий день я вибрався до свого друга Арїона Поліщука, щоб поділитися тією нерозумною бійкою. Вийшов на дорогу, а попри мене їде фура. Порівнявшись зі мною, зіскакує двох есбістів з криком:

- Руки вгору"! Я сказав:

- Я не є вашим ворогом, піднімати рук не буду! А до того, при мені є зброя не на братів,- це самооборона від ворогів."

В той мент бачу, що вони всю увагу зосередили на моїх руках і, не дай Бог, щоб я був ними поворухнув, вони зразу були б мене пристрілили. У ту мить один з них хапнув руками повз мій ремінь і витягнув нагана. І першим їх питанням до мене було:

- За що ви побили нашого господарчого, який зробив багато добра для УПА, для визволення України"? Я їм річево відповів:

- За образу, яку він мені завдав, заслуговує не такої кари. Спитайте своїх провідників Якова Новосада, Івана Бандача. Я сидів у в'язниці за Польщі, сидів у советській тюрмі, - чи запродав хоч когось одного? Вони знають! Так і ми знаємо ваше минуле, що нікого не запродали, але зрадили революційний провід Степана Бандери!"

Як я не просив, не благав, щоб повернули мені пістолю-нагана, якого мені у свій час подарував друг Сергій Щирський, було безуспішно. Чув їхні однозначні репліки, - "зброя на те, щоб бити ворогів, а вона у вас мертва, вона

непотрібна.”

Хто ж був насправді Анатолій Мазурчук? Жаль розповідати... Я разом з ним ходив до школи, на два роки був старший від мене. У “Просвіті,” Кооперативі, “Сільський Господар” за Польщі ніякої участі не брав. В другій половині тридцятих років став передплатником газети “Народна Справа”- це був часопис тижневик Івана Тиктора, яка своїм передплатникам виплачувала 120 злотих за здохлу корову, тому цю газету називали “коров’ячою.” Вона була популярна між селянами своїми господарськими порадами, віршами Івана Сорокатога, які були у кожному числі. Цю газету і я передплачував.

В той час Анатолію вдалось обманути редакцію, що в нього пропала корова і він незаконно отримав 120 злотих і це було відомо багатьом. Не знаю, яким методом йому вдалось освоїти теорію землеміра, але його часто кликали дядьки відміряти клаптик посагу дочці чи синові, взагалі, перевірити ґрунт у всяких непорозуміннях. За це він вимагав від селян незаслуженої оплати.

Коли прийшла советська власть у 1939-му році, на одних зборах порушується питання землевпорядчика. Хтось подав кандидатуру Мазурчука, але сільрада запротестувала, мовляв, він націоналіст, бо за Польщі передплачував національну газету “Народна Справа”. Він прямо розплакався, виправдовуючися, що він не є ніяким націоналістом а виписував “коров’ячу” газету для того, що коли здохне корова, редакція платила 120 злотих. Його рабське лукавство, ганебне плазування, бесоромне лицемірство запам’яталися на завжди.

НКВД до приходу німців його не переслідувало. За німецької окупації він уже став “революціонер,” доручають йому функцію

господарчого. Він їздить з хати до хати, збирає збіжжя, продукти, одіж для УПА, все це закопує, магазинує у надійних людей і йому допомагають. З другим приходом советів весною 1944-го року він не йде зі зброєю в руках до УПА, бо там пахне порохом, а на власну руку йде у підпілля, ховається. Незадовго попадає в руки кагебістів, все видає, допомагає катам відкопувати заховане збіжжя, продукти, стає на очну ставку з багатьма..Після слідства слід по ньому пропав. Казали, що його ще до суду замучили.

От таке то горе в історії нашого народу через таких недолюдків, провокаторів - Анатоліїв, Андріїв, Павлів й Іванів...Пророчо писав Тарас Шевченко: "Бували війни й військові свари! Галагани і Киселі і Кочубеї - Нагаї. Було добра того чимало... Минуло все...Людські шашелі. Няньки, дядьки отечества чужого! Маняки..."

Свій спогад тих далеких років я писав без найменшого перебільшення. Все, що бачив, чув від компетентних людей, пережив особисто кожную подію, старався передати як у найкоротшому змісті, бо і так забрало багато сторінок. Всі згадані особи є під своїм правдивим іменем і прізвищем, дехто ще до того значиться і своїм псевдом. З буяниць згаданих в спогаді залишився у живих один запроданець Леоніди Бандач і автор цих рядків. В діяспорі залишилось більше, але їх можна поразувати на пальцях однієї руки.

Події охоплені і висвітлені об'єктивно тільки з одного села на Волині. Предвічна його назва Буяні, Буянь, Буяння, - совети після війни переіменували на свій московський лад: Буян, Буяни, що українською мовою означає: хуліган, бешкетник, бандит. Це робилося московськими агентами зумисне, щоб засмічувати нашу мову русизмами очорнювати нашу історію.

Одне село Буяні - а скільки жертв, скільки крові винної і невинної пролилося! Скільки горя і сліз по тій землі вітер розніс..! За моїми точними даними, 125 осіб - жертв, катів, чекістів, німців, братовбивців і фронту - забрала остання війна з одного села, а скільки таких сіл на Волині?! Волинському-Поліссі?! Рівненщині?! і Галичині?! Всюди гинули люди і то ще в більших розмірах там, де проходили облави й акції палення сіл. Винуватцями цієї різни були тоталітарні режими Сталіна і Гітлера. Натомість по даних з нашого села під час Першої світової війни, не повернулось із фронту всього дев'ятеро осіб, в тому числі і мій тато Павло. З цивільних людей - жінок, дівчат, дітей ніхто не пострадав.

Нехай ці мої рядки правди будуть вічним світильником для всіх тих, які віддали своє життя у боротьбі з московським імперіалізмом за Волю України.

Такий збіг обставин: Закінчую цю сторінку свого спогаду цитатою з газети "Волинь" /за 28,07, 1998 року "У США помер Микола Лебедь, заступник Степана Бандери..." Той самий Лебедь, який втік на захід, покинув УПА, яку організував на Волині, покинув свою "революцію," яка забрала незчисленні жертви, в тому числі і жертви братовбивства. На його смерть хочеться махнути рукою і сказати, що така стареча, негеройська, холодна смерть йому не личить, адже йому вже було 88 років... Нехай про нього історія скаже своє слово правди...

А я скажу словами нашого пророка Тараса Шевченка:

Амінь Тобі, великий муже,
 Великий славний та, не дуже!
 Якби ти на світ не родивсь,
 Або в колисці ще упивсь,

То не купав би я в калюжі
Тебе преславногo...Амiнь!

Пiсляслово

Давно хотiв я написати коротенький спогад про лебедiвську Службу Безпеки, але навiть найближчi друзi, якi того не пережили не радили порушувати такої теми, мовляв та чорна пляма в нашiй iсторiї нехай iде в забуття i порушувати її не є на часi!

Добре було б, щоб таких плям не було у нашiй iсторiї, але коли вони були, то про них треба говорити. Майбутньому поколiнню так само треба знати про це i його вивчати. У своїx спогадах, якi вийшли друком у березнi 1998 року пiд назвою "Кобзар у моему життi," я в одному роздiлi торкнувся розколу, ОУН, згубних дiй СБ i братовбивств, але друзi, коректуючи написане, зауважили, що це iнша тема i її не варто порушувати тут.

Все ж через недогляд їх самих, на сторiнцi 120-й у роздiлi з "Вiрою i надiєю" проскочили слiдуючi параграфи - цитую:

"Щодо найболючiших переживань, неймовiрно боляче було, коли стало вiдомо про розкол в ОУН. Почалися братовбивства на втiху ворогам i на ганьбу нам. Все бiльше став я приходити до

переконав, що на шляху побудови української державності великим гальмом були наші негаразди - партійщина, міжусобиці, інтриги, коли брат ішов на брата і Україна захлиналася у власній крові. Коли стало відомо, що від рук українців гинуть не вороги наші а українські патріоти-революціонери Микола Сціборський, Омелян Сенік, Ярослав Барановський, Роман Сушко, Юрій Горліс-Горський, провідні діячі з головного Проводу Українських Націоналістів, я брав голову в свої руки і питав самого себе словами Тараса: "Чому не йде Апостол правди і науки?"

Коли вийшла книжка і попала до рук отих монополістів, яких не хочу назвати по-іменно, вище цитовані параграфи вони зустріли з неприхованою люттю, ворожо, навіть при зустрічі зі мною заявили, що я не маю права розповсюджувати свою книжку із сторінкою 120-ою, де я переписав рядки з советського журналу, що вбивали націоналісти націоналістів, це, мовляв робили большевицькі агенти, маскуючись під плащиком українців і 120-ту сторінку з книжки треба вирвати, тільки тоді можна давати людям читати.

Я сильно обурився і заявив, що ніхто не має права виривати сторінок з книжки, там написана вся правда, але жаль, що дуже мало. Ця правда потребує великого полотна, щоб її змалювати хоч у головному, бо весь мотлох злодіянь лебедівських проклятих виродків історія України ніколи не оправдає. Болить, що ще і сьогодні знаходяться недруги, що з їх темпераментних голів не вивітрилася лебедівська утопія СБ, яка ніколи не

керувалася логічним мисленням, а тільки волюнтаризмом і оправдовує ці засоби. Ці “горе патріоти-герої” і сьогодні самі себе обманюють. Цей обман жорстоко відбився на всьому суспільстві, яскраво показали це вибори до Верховної Ради 29 березня 1998-го року, де вони відкрито заявляли, що “ми є націоналісти-бандерівці” /теж заява Слави Стецько під час прийняття присяги у Верховній Раді/ Як не парадоксально, ці бандерівці віддали свої голоси за комуністів! Тепер і самі чухаються там, де не свербить, адже їх переконували і давали зрозуміти, що так буде, закликали їх єднатися, але їм не дозволяв і на цей раз партійний талмуд.

Прикро але факт, що ті люди, хоч не позбавлені мудрости, не хочуть зрозуміти, що час бандерівщини минув, - це вже історія. Нині інша епоха, інші люди, інша зброя, інша боротьба. У боротьбі УПА, яка залишила немеркнуту славу в нерівному змагу з московським червоним імперіялізмом, брав участь увесь народ: бандерівці, мельниківці, бульбівці, уенерівці, всі безпартійні патріоти. А сталося так, що через певні обставини цей змаг монополісти-бандерівці присвоїли для себе. Це кричуща неправда! Для них законно і ніхто не заперечить, - належала монополія керівництва СБ, яка складалася з самих вибраних фанатиків - головорізів, які чинили злочини неменші від більшовиків.

Про УПА написано чимало спогадів документальних даних учасників тих подій. Це дуже добре, це золоті сторінки в нашій історії. А от про СБ щось офіційного ніде не можна прочитати, скільки вони на своїх “фронтах” положили людей? А їм є що писати! Тільки бояться, соромляться. Добре, що є нагода зложити свою вину на когось, тобто на таких же самих

більшовиків.

Мені пригадався такий факт: Я особисто чув по радіо, як депутати приймали присягу і як народний депутат Верховної Ради Слава Стецько заявила: “Я є націоналістка - бандерівка!” Нещасна ти жінко, кому потрібна твоя бандерівщина? Тим ти виказала ще раз свою політичну неграмотність.

Після того вона вимагала у Верховній Раді, щоб поставити під суд комуністів за їхні злочини. Це закономірно, комуністів треба судити другим Нюрнберзьким судом за їхні злочини проти людства, а зокрема проти українців. Але як може бути прокурором та людина, яка є з такої ж самої злочинної організації, тільки іншої назви - український бандерівський більшовизм!

Закінчую ці рядки свого спомину. Ними запалюю свічку вічної пам'яті на Їх невідомих могилах. Слава Україні! Слава всім тим, що впали у нерівному бою за Волю України. Ганьба - ганьба “Службі Безпеки”!

Липень 1998 року Волинь Україна-

Волинь

Пилип Шайда

Дорога моя Волинь,
Тяжко це писати,
Як згадаю про минуле
То не можу спати!

Як згадаю про минуле
Та що там робилось,
Як та СБ на Волині
Свого брата біла.
Де взялася на Волині
Та нечиста сила?
Що невинних там людей
Путами душила.

Путами душила
Тай ще й катувала,
А пізніше усіх їх
В криницю вкидала.
Де взялися ці виродки
На нашій Волині,
Що не мали вони серця
До своєї людини.

Що не мали вони серця
Вже до свого брата.
Рука Каїна хай буде
На віки проклята.

Щоб таких виродків
Ніщо не родило.
Бо великого лиха
Вони наробили.

Розсварили всіх до краю
Скрізь ненависть, боротьба,
Робота Каїна проходить
До сьогоднішнього дня.

О так то СБ на Волині
Україну” будувало “,
Не одну там жертву

В могилу поклало.
 Ганьба! Ганьба! Ганьба!
 Виродки прокляті!
 Вас історія осудить,
 Відречуться батько й мати.
 1946 рік

Біля містка через річку

У своїх руках тримаю книжку на 180 сторінок під назвою: *Zbrodnie Nazionalistuw Ukrainських dokonane na ludnosci polskej na Wolynu 1939-1945 Opracowali: Juzef Turowski i Wladyslaw Siemashko. Warshawa 1990 roku.* / Злочини Націоналістів Українських dokonane на польській національності на Волині 1939-1945/ опрацювали: Юзеф Туrowski і Владислав Семашко. Варшава 1990 рік/

В цій книжці хронологічно описано, якого дня, де /місцевість, гміна, повіт/ було вбито людей польської національності, в роки розбою Другої світової війни. Всі ті вбивства чомусь адресуються односторонньо українським націоналістам. Хоч правда, що у вирі кожної війни і революції є почерки всіляких злочинно-бандитських вбивств. Але не про те хочу мовити. Дуже жаль, що у нас серед українців на Волині не знайшовся такий літописець як у поляків, щоб він записував жертви українського населення, яке безневинно гинуло від рук польських шовіністів, а це, без сумніву, була б книжка не на 180 сторінок, а в набагато

більшому розмірі.

У цій польсько-українській різни, якої я був свідком, сьогодні, на відстані більше півстоліття, можна реально констатувати незаперечний факт, що поляки були більше винні в тій сліпоті пролитої крові. Аджеж вони мали 20 років свою цивілізовану незалежну державу. Вона виконувала закони і конвенції міжнародного права, далека була від тоталітарного більшовизму і гітлеризму, що свідчить такий факт цивілізованого поступку: На початку війни 1939-го року звільнили всіх в'язнів з в'язниць по всій Польщі, навіть тих, що були засуджені на довічне ув'язнення, як наприклад Степан Бандера, в той час, як енкаведисти всіх розстрілювали.

Тим більше, що поляки не були на своїй етнічній території, вони були наслані колоністи на українські землі в різні епохи нашої історії. Тут доречно хочеться згадати слова Івана Франка:

“Та вчинилась сварка, годі
Тут шукать причин провин:
Нас боліло й вас боліло,
Вам загиб син, і нам загиб син...”

У згаданій польській книжці я не знаходжу польських невинних жертв заподіяних українцями у своїх близьких місцевостях, а в тому числі й у своєму селі, хоч у наших Буянях проживало більше десяти польських родин. Натомість очевидні трагічні події відбувалися навкруги, які закарбувались у пам'яті: 22 травня 1943-го року на свято Миколи на колонії Янівка, /півтора кілометра від наших Буянських хуторів/, жило кілька родин українців: Лобурські, Лебедевичі й інші працюючі господарі, які жили заможнo, мирно, по сусідству з польською колонією Замогиля. У цей святковий день зібралася молодь у сім'ї Лобурських, а молоді завжди активні, живі,

помимо того, що навкруги горіли села і гинули невинні люди з рук німецьких та польських карателів.

То був час, коли українська поліція зі зброєю пішла у ліс, а на її місце німці покликали поляків. І от у цей день група польської поліції з одним німцем оточили хату Лобурських, всіх загнали у клуню і там розстрілювали, - не тільки молодих, але й старих і малих, більше 20-ти осіб. Підпалили клуню та решту будівлі і з “перемогою” відїхали до Торчина. Того дня замордували й обох старих Лебедевичів; сини втекли. Тоді загинув і мій близький односельчанин Федось Наюк, який обрав собі наречену, дочку Лобурського.

Незадовго після трагедії в Лобурських, та сама банда з колонії Замогиля при підтримці своєї поліції замордували Сабестіяна Конюха, з села Седм'ярки, яке було найближче до колонії Замогиля. Це був свідомий громадський діяч, голова колишньої “Просвіти” і Кооперативи. Як оповідали очевидці, йому руки і ноги були скручені колючим дротом, обличчя по звірячому було покалічене: виколени очі, відрізани вуха, язик. Тоді ж був вбитий Оксентій Кревський /по вуличному звали “Американець”/. Він на початку 20-тих років був поїхав в Америку, привіз чимало доларів і купив у землевласника-пана по сусідству з колонією Замогиля 50 гектарів поля. Він був найбагатшим хазяїном у нашому селі. Був вбитий і другий Кревський, по вуличному званий “Граф”. На хуторі Усичівських-Дубин були застрілені батьки повстанця “Мухи”. В селі Шепель замордували молодого юнака Миколу Скопюка, сина Дмитра. В селі Уляники загинуло кілька десятків переважно старших людей, які не мали сили втікати при наскоках польської банди на село. У місяці листопаді 1943-го року голова торчинської управи

Неділько вислав двох хлопців: Анатолія Жогу й Івана Лобурського загнати кілька корів на бойню в Луцьк. Повертаючися додому шосейною дорогою, дійшовши до польської колонії Людвішин, зупинили їх озброєні поляки: *Stuj reki do gury!* “Стій руни до гури!” - Довідавшись, що це українці, повели їх до лісу Чехівщина, де, біля якогось окопа, заставили їх роздягнутись. Анатолій Жога - молодий, спритний, у самій білизні, як олень скочив через окоп поміж густими деревами і втік, а Івана Лобурського, вже старшу людину, вбили, приграбали листям і гілляками.

На другий день Анатолій, в супроводі німецького команданта, голови управи Неділька й родини, забрали тіло Івана і похоронили на торчинських могилках.

Танок смерти набирає все більше і більше оборотів. Гинули невинно мирні люди з обох сторін. Десь при кінці 1943-го року однієї ночі відділи УПА у запеклій стрілянині були спалили і до щенту знищили “пляцувку” колонії Замогилля, яка була на південь Буянь. Звідти населення перенеслося на другу свою “пляцувку” - “Усичівські-Будки,” яка межувала з нашим селом на схід. Створили там ще більшу свою силу. І от при підтримці своєї поліції 13 січня 1944-го року, якраз під “Багатий Вечір” Нового Року, на двох підводах підїжджають озброєні поляки з півдня до нашого хутора “Сіножать” палити село, тобто відплатитися за спалену колонію Замогилля. Саме в той час сталося чудо, чого ніхто не сподівався: Палії підпалили першу хату Федося Оксентійовича Кревського і люди почали втікати в глиб села на північ. В тому і я, схопивши на руки трьохрічну доню Віру, а дружина однорічного сина Павла і намірилися втікати від смерті. Коли поляки з віхтями наближались до слідуєчих хат і будівель,

їм перегородили дорогу наші повстанці з Українського Легіону Самооборони, які прибули до Буянь на постій із села Підгайці за Луцьком. Польські “герої,” побачивши близько пів тисячі вояків озброєних до зубів, підняли руки вгору. Їх роззброїли... Надавали поличників за спалену хату Кревського і застерегли, що коли вони відважаться спалити хоч одну українську хату, то “пляцувка Усичівські-Будки” буде зрівняна із землею. Їх всіх відпустили живими.

Після того і до кінця війни більше не було пожарів. Наше село, як на диво, пережило всі лихоліття і осталося неспалене.

Український Легіон Самооборони /УЛС/ у якого є своя легендарна історія, як він був створений, мав постій два тижні у селі Буяні. Одна подія з його перебування має особливе значення у моєму житті, про що хочу коротенько розповісти.

На свято Водохрищі 19 січня 1944 року одна чота стрільців УЛС пішла святити воду до церкви, а друга чота під команду свого чотового Костя Шевчука, родом із Уляників, дуже гарної, давно мені званої свідомої людини, патріота України, колишнього в'язня польської в'язниці, безстрашного підпільника за советської окупації 1939-1941-их років - пішла на Йордан до Торчина, де на ставу освячували воду. По старій традиції, коли пускали голуба і давали салют вистрілом, чотовий Кость Шевчук, готуючись до вистрілу, посковзнувся на кришталевому як скло льоду, якимось випадково торкнув спусковий гачок свого автомата і кулі пішли в груди. Чотовий упав мертвий.

На другий день, 20 січня 1944-го року ми йдемо хоронити свого Друга. Йдуть його близькі друзі по зброї, йде чота сотенного Макуха під його

командою, яка квартирує у моїй оселі, ішли деякі жінки з села. Навіть була присутня сільська управа: голова Григорій Борисюк, заступник Михайло Наюк і секретар Степан Приступа.

Похорон відбувся величаво. Від самої лікарні через всю головну вулицю Торчина пройшла чисельна процесія до цвинтаря в кінці містечка. отець Олександр Новицький відправив Панахиду, прощальне слово виголосив сотенний Арайон Поліщук-Нечай, остання почесь чоти салют із 30-ти автоматів. І всі, хто був з Буянь, разом з чотою сотенного Макуха, рушили додому. Стрільці співали повстанські боеві пісні. Проходячи повз будинок польської поліції і німецького крайсляндвірта, легіонери громом вдарили пісню:

“Все вище і вище і вище
Здіймем жовто-синій прапор
Могутнім ударом ми знищим
Комуни і ляцький терор...”

З піснями, які лунали далеко в простори, виходимо за Торчин до дороги, яка вела до села Буратина, - тепер Веселе, як на зустріч їдуть дві фури поляків. Сотенний Макух дає наказ їх арештувати, садовить по двох стрільців на кожну фуру, які слідують за нами. Ці дві фури були з колонії Григоруфка, коло села Шепель. Вони, як багато інших поляків, в день приїжджали попорати худобу, а на ніч втікали до Торчина під охорону своєї поліції, бо ночами нападали на них групи УПА.

Ще далеко до цього, я був великим противником бандитських розбійницьких воєн, таких страхітливих в нашій історії, які вели століттями російські варвари, де вбивали мирне населення. Взяти хочби Шевченків “Кобзар”:

Як Батурин славний
Москва вночі запалила,
Чечеля убила, і малого і старого

В Сейму потопила!...
 Ляхи були - усе взяли,
 Кров повипивали!
 А москалі і світ Божий
 В путо закували...

Таке дикунське варварство продовжувалося від катів-царів - Андрія Боголюбського, Івана Грозного, Меншікова, Муравйова, Леніна, Сталіна, - які вбивали, мордували, заморили холодом і голодом мільйони невинних людей. Такі методи були притаманні і польським шовіністам на протязі нашої історії.

Український народ вічно *оборонявся*, ніколи ні на кого не нападав. Тому не диво, що у цій *оборонній боротьбі* було не раз відплатне несумісне українській вдачі - з бандами по бандитськи, з більшовиками по більшовицьки...

Я завжди був проти сліпого гніву боротьби з цивільними людьми. Закономірність війни - воїн з воїном. Розбій - це не війна, бунт - не революція. В цьому надзвичайному хаосі своїх роздумів, як рятувати ці сім'ї цивільних поляків, для багатьох було незрозумілим. Все ж я рішаюсь на цей крок... Кажу до своїх односельців, членів Сільської Управи, які ішли поруч зі мною:

“Цей сотенний, який затримав поляків, у мене на квартирі із своїми хлопцями. Дуже розумна, далекоглядна людина, я з ним уже не раз дискутував на різні теми і він погоджується зі мною. Отже, я попрошу його, аби він їх звільнив, бо я знаю особисто цих мирних поляків, а ви щоб підтвердили, бо ж видно, що їх чекає, а після цього знаємо які наслідки можуть бути для села.”

В ту мить я, неначе стиснута пружина, вискакую вперед, що духу доганяю чоту, яка віддалилась яких метрів п'ятдесят. Задиханий звертаюся до сотенного Макуха, /справжнє ім'я

Василь Станиславів/:

“Друже сотенний! Тут ваші стрільці затримали дві фури поляків, але я особисто і сільська управа, ми знаємо тих людей, що це є мирні трудолюбиві громадяни не шовіністи.

Тут сотенний мене перириває:

- То ви, друже за тим, щоб їх звільнити?

- Тільки так! - Вихопилося з моїх уст.

Сотенний Макух проявив велику гуманність, не сказав більше ні слова. В ту мить викликає зі строю свого заступника вести далі чоту, а сам зі мною вертається на зустріч фурам, які повільно тягнулися, так, як на смерть. Зрівнявшись з першою фурою, яка тільки-що переїхала місток через річку Сарна, Макух піднімає руку, зупиняє фуру, на якій сидів чоловік років 35 і тремтячими руками тримав віжки. Біля нього сиділа його дружина, взаді у сплетеному з лози- /галузок водяної верби/ полупешку-кошику, який вкладається у віз накриті ковдрою діти, які виглянуть і знов ховалися з головами під ковдру.

Сотенний тоном військовика говорить до поляків:

- Оця людина - показує рукою на мене - ручається за вас, що ви є добрі люди, тому я вас відпускаю.

Водночас гукнув до стрільців, ті позскакували з фур, підійшли до нього і швидким кроком відійшли, наздоганяючи свою частину.

Тим часом поляк був наче паралізований. Сидів блідий, ні на що не реагував. Віз стояв наче примерзлий до льоду...Тоді я підійшов до нього, забрав йому з рук віжки і до коней гукнув: - “Вйо...Ксоб”! Почав розвертати /завернутися на місці/ по бруку, підбігли згадані мною дядьки, відкинули задок фури, щоб не зламати розвори і

фура була повернена на Торчин. В тій же миті полька, яка сиділа поруч з чоловіком, її тепла хустка зсунулася на плечі, коси теж були неслухняні, раніше вийшла з паралічу-страху, усвідомивши реально дійсність. Коли я віддавав віжки у руки фурману, вона судорожно хапає мої руки в свої, скроплює їх своїми сльозами, безчисельно обцілює, промовляючи: "Bogem dany, drogy czlowieku! Ja i moje te male dzieci do swojej smierci bendziemy Boga modlic za pana zycie i zdrowie ze pan nam wratowal zycie!.. / Богом даний, драгий чоловіче Я і мої ці малі діти до своєї смерти будемо до Бога молтись за панове, життя і здоров'я, що пан нам врятував життя!.."/

Що ж я у тій хвилині їй міг відповісти, коли клубок болю застряг у горлі і я душею сам заплакав над людською долею. Над тими українцями з дітьми, які так само попадали в руки поляків і безневинно гинули. Пригадалися слова мого Бога - Кобзаря:

Отак-то ляше, друже, брате!
 Неситії, ксьондзи, магнати
 Нас порізли, розвели,
 А ми б і досі так жили.
 Подай же руку козакові
 І серце чистее подай!
 І знову іменем Христовим
 Ми оновим наш тихий рай..

Коли я звільнив свої руки від її ширих поцілунків, вона сердечно ще мовила слова вдячності, бажала мені бути щасливому, довго жити і все пережити... Таку картину годі передати словами.

А поляк, вийшовши з екстазу переляку, вдарив батогами по конях, колеса затарахкотіли по брукувці бетонного містка через річку Сарна.

Жінка обернулася, махала руками, ще щось говорила до мене, але раптове стукотіння возів вже не дало змоги зрозуміти її благородних слів.

Нехай шановний читач моїх спогадів дарує мені, що я тут відійду від теми і кілька рядочків напишу пов'язаних із подією, яку без найменших перебільшень вище розказав. Минуло від того часу три роки і сім місяців. Поранений в ноги, на слідстві в серпні 1947-го року в луцькому обласному КДБ я хотів полегшити свою справу тим, що сказав слідчому, як я урятував поляків. Навпаки, це ще обтяжило мене, бо слідчий потер руки і сказав, що я сам себе видав, бо Макух виконав мій наказ тому, що я мав вищий чин за нього...Може і так? Іронія долі...Все ж мені вдалося переконати слідчого, що я не був військовий і ніякого чину не мав, що сила мого чину була в моїй непохитній совісті і правді. І дивно, що цю подію слідчий оминув, ні словом не записав у протокол моїх зізнань. Запам'яталися мені його слова на все життя: "В тебе стільки "ділов", як ні в одного в'язня, а судити нема за що і звільнити тебе я теж не маю права"...

Багато років минуло з того часу, а ще більше протекло води під цим пам'ятним містком буянської річки Сарни. Я після довгих своїх поневірянь тернистої дороги мого життя, тепер і завжди, коли б не проходив, не проїжджав цей місток, мені в очах, в уяві, пам'яті бачиться ота прекрасна проста польська жінка з своїми діточками, її криваві сльози, щирі поцілунки моїх рук і клятва молитися за мене... Може і є якась сила на світі, що її молитви допомогли мені пройти довгу хресну дорогу, занадто тернисту, важких випробувань і все пережити і дожити до сьогоднішніх світлих днів волі Україні!

Роздумуючи страшне минуле, хочеться

підкреслити: якби було більше таких рятувань зі сторони поляків і українців, як 20-го січня 1944-го року біля моста через невеличку річку Сарну в селі Буянях коло містечка Торчин, було б набагато менше пролітої невинної крові.

Якщо в Польщі є ще хтось живий із згаданої події, від якої вже минуло 53 роки і сім місяців, нехай відгукнеться!

Серпень 1997 року

Лауреат премії фонду
Тараса Шевченка
Микола Куделя

Розповідь сестри Сергія Пруса 63-ох річної Іванчук Лідії Степанівни

Наша сім'я жила на хуторі Вірпілля, який належав до села Піддубці. Батько наш - селянин, але добре знав справу костоправа. До нього приїжджали за допомогою навіть з Рівненщини. Видно, що ці риси передалися і його синові Сергієві, залишившись живим під час розстрілу більшовиками луцької в'язниці. Два роки був помічником у жида Провізора. Досить добре засвоїв рецептуру виготовлення ліків і думав відкрити свою аптеку, але події не так розвивалися, як він плянував. Коли німці забрали сім'ю Провізора і знищили її, то Сергій вдома помагав хворим людям ліками і порадами, які до нього

зверталися. До нього неодноразово зверталися “хлопці” з ОУНб, щоб він ішов з ними, в противному випадку йому погрожували розправою. Але не дочекавшись своїх вимог, вони у ніч на 26 листопада 1943-го року оточили наш двір і, наблизившись до криївки, - а вона була під хатою, - почали вимагати здатись. У криївці був Сергій разом із своїм батьком, а коли вони відмовилися, то пришельці закидали криївку гранатами і підпалили хату. Коли хата почала горіти, а я з мамою була у ній, я вийняла вікно і почала тікати. Мене підстрілили легко у ногу. Я добралась до клуні одного дядька і заховалася в околот. Пришельці забрали наші коні з возом і зникли. Отже наш двір увесь був спалений, а Сергій з батьком загинули у криївці. Ми знали з обличчя цих людей, що були у нас тієї акції. Ось і все....

Вам, Миколо Павловичу, я дуже дякую, що Ви донесли правду до сьогодення про мого брата Сергія. Дай Боже Вам щастя і здоров'я і бажаю успіхів у завершенні цієї справи, якій Ви посвятили своє життя. Щастя Вам Боже на довгі літа!

Примітка: на прохання Автора цього споггду, сестра Сергія Пруса написала листа з точнішими даними про смерть брата й батька.

З М І С Т

Передмова	
Біль моєї душі.....	11
Звіт із Національних Зборів.....	17
Розповідь Семена Говдія.....	20
Як у Торчині обирали команданта поліції Панаса Ковальчука “Залісного”.....	26
Як все було спочатку.....	29
Як я став “Недобитий”.....	33
Розкол.....	37
Остання зустріч з Яковом Новосадом.....	39
Седм’ярецька революція.....	41
Наказ про очищення від ворогів Українського Народу.....	44
Що творилося далше.....	46
На вістрі життя і смерті.....	49
У кігтях Каїнів.....	53
Два Сергії.....	57
Потепління після циклу.....	62
Невидима зброя летючки.....	65
Український Легіон Самооборони.....	69
Збереження Людей.....	73
Аналіза всього, що було.....	75
Омислине, передумане, пережите.....	78
“Недолюдки діти юродиві”.....	92
Смерть заглядала в очі.....	95
Післяслово.....	100
Волинь.....	104
Біля містка через річку.....	105
Розповідь сестри Сергія Пруса.....	115

